

Alexander Duleba

**Návrh Ruska na vytvorenie nového
európskeho bezpečnostného paktu
Odporúčania pre zahraničnú a
bezpečnostnú politiku SR**

Bratislava, november 2009

Výskumné centrum
Slovenskej spoločnosti
pre zahraničnú politiku, n.o.

VÝSKUMNÉ CENTRUM SFPA, N.O.

Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n.o. (Výskumné centrum SFPA, n.o.) predstavuje mimovládne odborné pracovisko, ktoré sa špecializuje na výskum v oblasti medzinárodných vzťahov a zahraničnej politiky SR a zároveň poskytuje verejne prospešné služby v tejto oblasti.

Výskumné, organizačné a publikačné aktivity sa zameriavajú na tieto programy:

- Medzinárodná bezpečnosť
- Európske záležitosti
- Stredná a juhovýchodná Európa
- Východná Európa
- Hospodárska politika

O AUTOROVI

Alexander Duleba pôsobí ako riaditeľ Výskumného centra SFPA, n.o. a vedúci výskumný pracovník programu Východná Európa

Projekt schválený v rámci grantovej schémy pre rok 2009 - evidenčné číslo projektu: 13/2009

Vypracované s podporou MZV SR

Obsah

0	Úvod	4
1.	Motívy a kontext ruského návrhu.....	7
1.1.	Štyri hlavné témy zahraničnej a bezpečnostnej politiky Ruska	7
1.2.	Európska bezpečnosť a zahraničná politika Ruska od ukončenia studenej vojny.....	10
2.	Analýza obsahu ruského návrhu a reakcia EÚ	22
2.1.	Obsah návrhu: oficiálne stanoviská ruských predstaviteľov	22
2.2.	Oficiálne odpovede z EÚ a expertná diskusia.....	28
3.	Očakávaný ďalší postup ruskej diplomacie.....	32
4.	Odporúčania pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku SR.....	36
5	Referencie.....	40

Cieľom tejto štúdie je analýza návrhu Ruska na uzatvorenie novej zmluvy o európskej bezpečnosti, resp. nového európskeho bezpečnostného paktu. Návrh prvýkrát verejne predniesol ruský prezident Dmitrij Medvedev počas oficiálnej návštevy Nemecka v júni 2008. Išlo o prvú zahraničnú cestu novozvoleného prezidenta Medvedeva do členskej krajiny NATO a EÚ po jeho inaugurácii do funkcie prezidenta Ruskej federácie v máji 2008, ktorá nasledovala po prezidentských voľbách v Rusku (v marci 2008).

Vo svojej verejnej prednáške pred predstaviteľmi politických a hospodárskych kruhov Nemecka, ktorá sa konala 5. júna 2008, Dmitrij Medvedev vyzval na „totálnu rekonštrukciu existujúceho európskeho systému bezpečnosti tak, aby bola dosiahnutá organická jednota všetkých častí Európy, vrátane Ruska“. Vo svojom prejave doslova uviedol: „Navrhujem vypracovanie a uzavretie právne záväznej Zmluvy o európskej bezpečnosti. Signatármi zmluvy by mali byť všetky štáty z euroatlantickej oblasti, vrátane všetkých hlavných medzinárodných organizácií, ktoré v nej pôsobia.“¹ Ruský návrh na uzatvorenie „novej zmluvy o európskej bezpečnosti“, resp. „nového európskeho bezpečnostného paktu“ alebo tiež „novej architektúry európskej bezpečnosti“ sa stal v súčasnom medzinárodnom diskurze známy i ako „Medvedevov návrh“, resp. „plán Medvedeva“.²

Štúdia v prvej časti analyzuje kontext vzniku ruského návrhu, t.j. hlavné príčiny a motívy, ktoré viedli Rusko k diplomatickej iniciatíve na zmenu európskej bezpečnostnej architektúry. Hlavnou východiskovou tézou, ktorá je predmetom dokazovania v tejto štúdii, je predpoklad, že cieľom ruskej iniciatívy je dosiahnuť „návrat Ruska do systému európskej bezpečnosti“, resp. dosiahnuť také postavenie Ruska v bezpečnostnom systéme, ktoré by mu umožnilo „spolurozhodovať o kľúčových otázkach európskej bezpečnosti“, inými slovami, spolurozhodovať o použití vojenskej sily v Európe.

¹ „Vystuplenije na vstreče s predstaviteľami političeskich, parlamentskich i občestvennyh krugov Germaniji“, Berlin, 5 ijuňa 2008 goda. *Prezident Rossiji. Oficial'nyj sajt*: www.kremlin.ru, archiv vystuplenij. Analýzu obsahu ruského návrhu pozri v časti 2 tejto štúdie.

² Ako „Medvedevov návrh (alebo tiež „plán“) sa označuje i návrh na uzavretie novej globálnej dohody o obchode s fosílnymi palivami a jadrovým palivom, resp. návrh na uzavretie „novej zmluvy o energetickej bezpečnosti“, ktorý ruský prezident predniesol prvýkrát verejne počas svojej návštevy vo Fínsku 20. apríla 2009. Pozri – „Vystuplenije v Universitete Chel'sinki i otvety na voprosy auditoriji“, Chel'sinki, 20 apreľ'a 2009 goda. *Prezident Rossiji. Oficial'nyj sajt*: www.kremlin.ru, archiv vystuplenij. Komentár pozri – Retman, Andrew, „Russia invites Europe to join new energy charter“. *Euobserver.com*, 21.04.2009. Cieľom tohto druhého návrhu je uzavretie novej medzinárodnej energetickej zmluvy, ktorá by nahradila Zmluvu o energetickej charte, ktorú Rusko odmieta ratifikovať. Návrh na uzavretie „novej zmluvy o európskej bezpečnosti“ a „návrh na uzavretie novej zmluvy o energetickej bezpečnosti“ predstavujú dve hlavné diplomatické iniciatívy Ruska po nástupe Dmitrija Medvedeva do funkcie ruského prezidenta. Keďže obidve sa v skratke označujú ako „návrh/plán Medvedeva“, často dochádza k ich zamieňaniu, pričom ide o obsahovo dve osobitné diplomatické iniciatívy. V tejto štúdii pod názvom „návrh/plán Medvedeva“ rozumieme návrh Ruska na uzavretie „novej zmluvy o európskej bezpečnosti“.

Tento cieľ ruskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky bol sformulovaný po vojenskej operácii NATO v Juhoslávii v roku 1999, počas ktorej nastala de facto situácia, keď iný aktér v Európe, t.j. NATO použilo vojenskú silu v Európe bez ohľadu na postoj Ruska. Rusko sa ocitlo v pozícii „outsidera“ bezpečnostného systému, t.j. „mimo systému rozhodovania“ o kľúčových otázkach európskej bezpečnosti. Štúdia argumentuje analýzou strategických bezpečnostných dokumentov Ruska, vrátane vojenskej doktríny, koncepcie národnej bezpečnosti a pod., ku ktorej došlo v priebehu roku 2000 už po nástupe Vladimíra Putina do funkcie ruského prezidenta. Hlavným mottom revízie strategických bezpečnostných dokumentov Ruska v roku 2000 bolo „dosiahnutie zmeny NATO-centrického systému“ európskej bezpečnosti, ktorý sa definitívne sformoval a potvrdil v Juhoslávii 1999 a „dosiahnutie návratu Ruska do systému európskej bezpečnosti“. Návrh prezidenta Medvedeva z roku 2008 sleduje ten istý cieľ.

V období 2001-2006 došlo k zmene taktiky, nie stratégie ruskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Po teroristických útokoch 11. septembra 2001 nastalo zblíženie vzťahov medzi Ruskom a USA, začala sa rozvíjať spolupráca v boji proti medzinárodnému terorizmu, vrátane podpory vojenskej operácie USA proti Talibanu v Afganistane zo strany Ruska. Výsledkom bol vznik Rady Rusko-NATO v máji 2002, ktorý mal podľa ruských očakávaní obnoviť postavenie Ruska v systéme európskej bezpečnosti a zamedziť opakovaniu situácie ako „Juhoslávia 1999“, t.j. použitia vojenskej sily NATO v Európe bez súhlasu Ruska.

Situácia sa však znova zmenila po vojenskej operácii USA proti Iraku v roku 2003. Opäť došlo k ochladeniu vzťahov medzi Ruskom a USA, avšak, zároveň vznikla tzv. „os mieru“: Putin-Schröder-Chirac, ktorá znamenala zblíženie Ruska s Nemeckom a Francúzskom v oblasti bezpečnostnej politiky. Ruská diplomacia sa v tom čase snažila o revíziu „NATO-centrického systému európskej bezpečnosti“ v spolupráci s kľúčovými krajinami EÚ. Personálna diplomacia ruského prezidenta Vladimíra Putina (vzťahy s americkým prezidentom G.W. Bushom v období 2001-2003; vzťahy s nemeckým kancelárom Gerhardom Schröderom a francúzskym prezidentom Jacquesom Chiracom v období 2003-2005) sa ukázala ako neúčinná po zmene na vrcholných postoch v nemeckej i francúzskej politike. Noví lídri Nemecka a Francúzska – kancelárka Angela Merkelová a prezident Nicolas Sarkózy - znamenali zmenu pre zahraničnú politiku svojich krajín, vrátane vzťahov s Ruskom. Faktom je, že po koalícii s USA v rokoch 2001-2003 a koalícii s Francúzskom a Nemeckom v rokoch 2003-2005/07, ruský prezident Putin stratil na Západe „veľkých spojencov“, od ktorých si sľuboval diplomatické riešenie nárokov Ruska súvisiacich s jeho postavením v európskej bezpečnosti.

Vystúpenie prezidenta Putina na medzinárodnej bezpečnostnej konferencii v Mníchove vo februári 2007 odštartovalo obdobie tzv. „asertívnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky Ruska“.³ Po rozpade

³ „Vystuplenije i diskussija na Mjunchenskoj konferenciji po voprosam politiki bezopasnosti“. Mjunchen, 10 fevral'a 2007 goda. *Prezident Rossiji. Oficial'nyj sajt*: www.kremlin.ru, archiv vystuplenij.

„osi mieru“ sa Rusko rozhodlo radikálne zmeniť taktiku pre dosiahnutie strategického cieľa – návratu do systému európskej bezpečnosti - prostredníctvom konfrontačných krokov, t.j. vystúpilo zo Zmluvy o konvenčných silách v Európe a obnovilo lety strategických bombardérov. Je možné pripustiť, že v rámci zmeny ruskej taktiky, ku ktorej došlo v rokoch 2006-2007, bolo i rozhodnutie demonštrovať použitie vojenskej sily v postsovietskom priestore bez ohľadu na pozíciu NATO a iných aktérov medzinárodnej bezpečnosti. K demonštrácii použitia vojenskej sily zo strany Ruska došlo v auguste 2008 v tzv. päťdňovej vojne s Gruzínskom. Z ruskej strany išlo o „obrátenu kópiu“ vojenskej operácie NATO proti Juhoslávii v roku 1999, vrátane uznania nezávislosti Južného Osetska a Abcházska, podobne ako sa o udialo v prípade Kosova. Inými slovami, išlo o odkaz členským krajinám NATO: „ak Vy v Európe používate vojenskú silu bez nášho súhlasu, my budeme robiť to isté“. Politickým cieľom použitia vojenskej sily proti Gruzínsku bolo vynútenie si medzinárodnej diskusie o revízii európskeho systému bezpečnosti. Štúdia predpokladá, že rozhodnutie iniciovať medzinárodné rokovania o zmene európskej bezpečnostnej architektúry, rovnako ako i vyššie uvedené konfrontačné kroky a opatrenia Ruska boli urobené už v roku 2007. Predstavenie novej iniciatívy však bolo ponechané na nového prezidenta Dmitrija Medvedeva po prezidentských voľbách v marci 2008 čisto z diplomatických dôvodov. Po mníchovskej reči vo februári 2007 a nasledujúcich konfrontačných rozhodnutiach, Vladimir Putin nemohol byť zároveň i zosobnením „konštruktívneho“ návrhu na uzavretie novej bezpečnostnej zmluvy.

Druhá časť štúdie analyzuje obsah ruského návrhu, vrátane jeho spresnení a obsahového vývinu od berlínskej prednášky prezidenta Medvedeva v júni 2008 až po dokument predstavený Stálou misiou Ruskej federácie pri OBSE v podobe non-paper v júni 2009.⁴ Zároveň, táto časť štúdie hodnotí reakcie EÚ a členských krajín na ruský návrh.

Tretia časť štúdie skúma možné scenáre pre ďalší postup ruskej diplomacie s cieľom presadiť medzinárodné rokovania o Medvedevovom návrhu. Zároveň, táto časť štúdie sa venuje analýze možností, ktoré má ruská strana na presadenie iniciatívy mimo pôdy OBSE, keďže jej cieľom je, aby platforma na medzinárodné rokovania o návrhu Medvedeva bola nezávislá od existujúcich medzinárodných organizácií v euroatlantickej oblasti, vrátane OBSE.

Nakoniec, štvrtá časť štúdie obsahuje odporúčania pre zahraničnú politiku SR voči návrhu Medvedeva na vytvorenie nového európskeho bezpečnostného paktu a príslušnej diplomatickej iniciatívy Ruskej federácie.

⁴ „Elements of European Security Treaty (Developed Version). Contribution to the OSCE Annual Security Review Conference (Vienna, 23-24 June 2009)“. *Permanent Mission of the Russian Federation to the OSCE*.

1. MOTÍVY A KONTEXT RUSKÉHO NÁVRHU

1.1. ŠTYRI HLAVNÉ TÉMY ZAHRANIČNEJ A BEZPEČNOSTNEJ POLITIKY RUSKA

Ruská zahraničná politika má od rozpadu ZSSR a Varšavskej zmluvy štyri hlavné témy, ktoré sú predmetom širokého domáceho politického a verejného konsenzu. Možno o nich hovoriť ako o postsovietskych axiómoch ruského zahraničnopolitického myslenia a zahraničnej politiky. V Rusku sa nepochybuje o ich kľúčovom význame pre národné záujmy krajiny a nepochybuje sa ani o jednoznačnom postoji Ruska v týchto otázkach, t.j. alternatívne pozície sa jednoducho nepripúšťajú. Zároveň platí, že rozpad ZSSR, nové hranice štátu a nové medzinárodné postavenie Ruska viedli k obrovskej frustrácii, ktorú je možné najlepšie pozorovať a merať práve cez ruské reakcie v týchto štyroch hlavných témach. Frustrácia je o to väčšia, o čo ďalej je medzinárodná realita od ruských zahraničnopolitických očakávaní, resp. ruských predstáv o medzinárodnom postavení Ruska. Na strane druhej, práve preto je možné ruskú politiku v týchto štyroch témach ľahko čítať. Všetky štyri postsovietske konštanty ruskej zahraničnej politiky majú spoločného menovateľa: Rusko je globálna veľmoc (v ruskom jazyku: „velikaja deržava“), jeho záujmy majú globálny charakter, musia byť medzinárodne rešpektované a Rusko musí byť súčasťou riešení všetkých medzinárodných otázok, ktoré sa dotýkajú jeho záujmov. A keďže Rusko je „velikaja deržava“ dotýka sa ho prakticky všetko.

Prvou konštantou ruskej postsovietskej zahraničnej politiky je *jadrová konštanta* - spolu s USA je Rusko najväčšou jadrovou veľmocou sveta. USA a Rusko sú dve krajiny na svete, ktoré nemôžu proti sebe viesť vojnu, pretože kvôli jadrovému potenciálu, ktorým obidve krajiny disponujú, vojna by nemala víťaza. Táto poznaná a rešpektovaná pravda platí od karibskej krízy medzi ZSSR a USA na začiatku 60. rokov minulého storočia, podpísaní Zmluvy o protiraketovej obrane v roku 1972, dohode o odstránení rakiet stredného doletu a jadrových zbraní z Európy z roku 1987 a rokovaniach o redukcii strategických jadrových zbraní medzi USA a ZSSR/neskôr Ruskom (START). Inak povedané, zostáva vojenským faktom, že Rusko je jediná krajina sveta, ktorá môže dnes vojensky zničiť Spojené štáty. Ruskí generáli v tejto súvislosti radi dodávajú, že sa tak môže stať „v priebehu 20 minút“. Keďže Rusko má takýto vojenský potenciál, Spojené štáty ho musia – podľa hlbokého a nemenného presvedčenia ruskej elity - uznať ako rovnoprávneho globálneho partnera pri riešení otázok medzinárodnej bezpečnosti.⁵

⁵ Viac o tejto téme pozri napr. Arbatov, Alexei, and Vladimir Dvorkin, *Beyond Nuclear Deterrence. Transforming the U.S. – Russian Equation*. Carnegie Endowment for International Peace, 2006.

Druhou je *postsovietska* konštanta - Rusko má legitímne hospodárske, politické a bezpečnostné záujmy v krajinách bývalého ZSSR, hranice nových postosvietkych republík sú umelým dedičstvom sovietskej doby, dôkazom čoho je skutočnosť, že po rozpade ZSSR sa 25 miliónov etnických Rusov ocitlo za hranicami Ruska bez toho, aby zmenili trvalé bydlisko. Záujmy Ruska v postsovietskom priestore musia – podľa ruskej elity - byť preto rešpektované, žiadna tretia strana nemôže podnikáť v tomto priestore kroky bez súhlasu Ruska. Farebné revolúcie v Ukrajine a Gruzínsku vyhrtili „súťaženie“ medzi Ruskom a západnými krajinami o vplyv v postsovietskom priestore.⁶

Tretou je *európska konštanta* – postavenie Ruska v európskom systéme bezpečnosti. Od 18. storočia je Rusko pevnou súčasťou európskych systémov bezpečností, počínajúc zastavením expanzie Švédov do strednej a východnej Európy na začiatku 18. storočia za cára Petra I., cez Svätú Alianciu po porážke Napoleona, pokračujúc úlohou Ruska v medzinárodných koalíciách počas 1. i 2. svetovej vojny, bipolárneho usporiadania po 2. svetovej vojne a pod. Za posledných zhruba 300 rokov sa „bez Ruska“ neurobili žiadne rozhodnutia, týkajúce sa vojny alebo mieru v Európe. Rusko bolo vždy aktérom, ktorý bol súčasťou európskeho bezpečnostného systému a tak to musí byť – podľa hlbokého presvedčenia ruskej politickej i vojenskej elity - i v budúcnosti. Nehovoriac už o tom, že Rusko je európska krajina a európska bezpečnosť je kľúčová pre národnú bezpečnosť Ruska. V Európe by sa nemalo diať nič dôležité z bezpečnostného hľadiska bez ruskej účasti a súhlasu.⁷

Novou postsovietskou témou ruskej zahraničnej politiky je *energetická diplomacia*. Na rozdiel od vyššie uvedených troch frustračných tém, energetika nielenže naplnila ruský štátny rozpočet počas posledných osem až deväť rokov, ale stala sa i zdrojom bohatstva, ekonomickej sily a nástrojom súčasnej medzinárodnej prestíže Ruska. Energetická diplomacia je kľúčovou témou ruskej zahraničnej i bezpečnostnej politiky a bude ňou i v najbližších rokoch. Cieľom bude najmä udržať pozície Ruska na trhoch s uhl'ovodíkovými palivami a ropnými produktmi, a samozrejme, získať nové trhy pre ruský export a dosiahnuť, podľa možností, čo najväčšiu kontrolu nad zahraničnými výrobcami, najmä v postsovietskom priestore a kontrolu nad medzinárodným tranzitom uhl'ovodíkov na svetové trhy. V prvom rade je reč o tranzite cez územia postsovietskych krajín, ktoré oddeľujú Rusko od hlavného trhu pre export ruskej ropy a zemného plynu, t.j. trh EÚ, kam smeruje zhruba 80 % celkového exportu uhl'ovodíkových surovín i výrobkov z Ruska.⁸

⁶ Pozri napr. Lo, Bobo, *Vladimir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy*. Chatham House Papers, The Royal Institute of International Affairs, Blackwell Publishing, 2003; o konfliktných záujmoch Ruska a Západu v postsovietskom priestore už so zohľadnením rusko-gruzínskeho vojenského konfliktu v auguste 2008 a rusko-ukrajinskej plynovej vojny v januári 2009 pozri - Rumer, Eugene and Angela Stent, "Russia and the West". *Survival*, vol. 51, no. 2, April-May 2009, pp. 91-104.

⁷ Pozri napr. Baranovsky, Vladimir, „Russia: a part of Europe or apart from Europe?“ *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs), vol. 76, no. 3, July 2000, s. 443-458.

⁸ Rutland, Peter, „Russia as an Energy Superpower“. *New Political Economy*, vol. 13, no. 2, June 2008.

Vyššie uvedené prioritné témy ruskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky sú súčasťou ruského zahraničnopolitického myslenia, s ich životným významom pre krajinu sa stotožňuje drvivá väčšina súčasnej ruskej politickej a intelektuálnej elity, nepodliehajú pochybnostiam (inými slovami, sú to všeobecne akceptované axiómy) a Rusko sa snažilo ich presadiť i v praxi – s väčším alebo menším úspechom – od rozpadu ZSSR za Jel'cina, Putina a snaží sa i teraz za Medvedeva. Stali sa súčasťou modernej národnej ruskej identity. Zahraničnopolitický úspech v ktorejkoľvek z vyššie uvedených prioritných otázok je pre Rusov zdrojom národnej hrdosti. Zároveň však platí i opak - vyššie uvedené štyri témy sú zdrojom najväčších frustrácií pre zahraničnú politiku Ruska v postsovietskom období. Američania odmietli akceptovať ruskú predstavu o globálnom rovnoprávnom bezpečnostnom partnerstve – akosi globálnom americko-ruskom duumviráte, ktorý by spolu rozhodoval o všetkých kľúčových otázkach medzinárodnej bezpečnosti po ukončení bipolárneho konfliktu. Rusko bolo vytlačené z európskeho systému bezpečnosti v dôsledku rozšírenia NATO. Stalo sa „outsiderom systému“, pretože nedokázalo zabrániť NATO použiť v Európe vojenskú silu proti Miloševičovej Juhoslávii v roku 1999. Stalo sa tak bez súhlasu Ruska a napriek jeho odmietavému postojú.⁹ A v postsovietskom priestore sa Spojené štáty a európske krajiny od rozpadu ZSSR snažia získať kontrolu nad zásobami strategických surovín, najmä v strednej Ázii a v niektorých postsovietskych krajinách (Gruzínsko, Ukrajina) podporujú režimy s protiruskou politikou.¹⁰ Také je zhruba základné čítanie medzinárodného diania očami súčasnej ruskej politickej a vojenskej elity.

Ruská zahraničná politika je od rozpadu ZSSR výrazne poznačená týmito frustráciami. Frustráciami preto, lebo sa nenaplnili pôvodné ruské ambície reštaurovať globálne veľmocenské postavenie z obdobia ZSSR, resp. cárského Ruska. To však neznamená, že Rusko rezignovalo na politiku reštaurácie vlastného veľmocenského postavenia. Frustrovaná ruská zahraničná politika i diplomacia je hladná po uznaní, úspechoch a prestíži. Je to doslova mentálna charakteristika súčasnej ruskej postsovietskej diplomacie. Frustrácie už bolo priveľa, je čas vyliečiť si ju úspechmi. Politika reštaurácie veľmocenského postavenia je jedinou zahraničnou politikou Ruska, ktorú súčasné Rusko robí a vie robiť, pretože je nielen predmetom oficiálneho pomenovania ruských záujmov ale i súčasťou národnej identity.

Zároveň, pochopenie vyššie uvedených základných ruských zahraničnopolitických konštánt a frustrácií súčasne dáva možnosť vysvetliť postoje Ruska k aktuálnym otázkam medzinárodných vzťahov a poskytuje kľúč k pochopeniu jeho zahraničnej a bezpečnostnej politiky, vrátane návrhu Medvedeva na vytvorenie nového európskeho bezpečnostného paktu a postojov Ruska k aktuálnym otázkam európskej bezpečnosti, napr. riešenia štatútu Kosova, pozastavenia platnosti Zmluvy

⁹ Pozri - Duleba, Alexander a Karel Hirman, *Rusko na konci Jel'cinovej éry. Zahraničná a vnútorná politika, rozširovanie NATO a záujmy Slovenska*. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1999.

¹⁰ Pozri napr. Margelov, Mikhail, „Russia and the U.S.: Priorities Real and Artificial“. *International Affairs*, vol. 52, no. 1, 2006, s. 23-30.

o konvenčných silách v Európe, odmietania výstavby prvkov americkej protiraketovej obrany v Poľsku a Českej republike a pod. Všetky ruské postoje v medzinárodných vzťahoch sú absolútne čitateľné cez štvorhranné zrkadielko postsovietskych konštánt ruskej zahraničnej politiky. Vo vyššie uvedených strategických témach Rusko za Medvdeva presadzuje rovnaké postoje ako za Jelčina i Putina a nebude to inak ani v dohľadnej budúcnosti. Rozdiely sú iba v taktike ruskej diplomacie v jednotlivých časových obdobiach. Taktika sa mení, je možné určiť taktické odlišnosti podľa jednotlivých období vývinu zahraničnej politiky Ruska od roku 1991. Avšak, čo je zásadne nové v zahraničnej politike Ruska, je zmenená schopnosť, t.j. materiálna a finančná kapacita Ruska presadzovať svoje zahraničnopolitické záujmy, ktorá sa zmenila úmerne zmene príjmov ruského štátneho rozpočtu za posledných osem až deväť rokov.¹¹ Samozrejme, globálna finančná a hospodárska kríza, ktorá negatívne zasiahla i Rusko, súčasné ruské ambície voči vonkajšiemu svetu značne pritlmuje.

1.2. EURÓPSKA BEZPEČNOSŤ A ZAHRANIČNÁ POLITIKA RUSKA OD UKONČENIA STUDENEJ VOJNY

Ako sme už uviedli, postavenie v európskom systéme bezpečnosti je jedna zo štyroch hlavných tém zahraničnej politiky Ruska od ukončenia studenej vojny. Podstatu zahraničnej politiky Ruska hneď po rozpade ZSSR na začiatku 90. rokov vo vzťahu k vlastnému postaveniu v európskom systéme bezpečnosti, možnej zmene európskej bezpečnostnej architektúry po ukončení studenej vojny, t.j. možnému rozšíreniu NATO o stredoeurópske krajiny, ktoré boli súčasťou východného bloku, je možné zhrnúť nasledovne:

Rusko sa musí vyhnúť medzinárodnej izolácii. Tejto izolácii sa môže vyhnúť iba tak, že sa bude približovať k bezpečnostným štruktúram Západu paralelne s krajinami strednej Európy. V tomto procese nesmie byť dopustená prednosť krajín strednej Európy. Zároveň je potrebné presadiť vytvorenie paneurópskeho bezpečnostného systému v priestore od Atlantiku po Ural, ktorému bude podriadené NATO ako i princíp, že Rusko musí byť integrálnou súčasťou akéhokoľvek inštitucionalizovaného bezpečnostného systému v Európe.¹² Vývoj medzinárodnej situácie, ktorý nebude v súlade s týmito zásadami bude znamenať vylúčenie Ruska z Európy, nové rozdelenie a konfrontáciu v Európe. Jedinou existujúcou organizáciou, ktorá vyhovovala ruským záujmom v situácii po rozpade východného bloku a zodpovedala i vyššie uvedeným predstavám, vrátane

¹¹ Pozri napr. stať ministra zahraničných vecí RF – Lavrov, Sergej, „Containing Russia: Back to the Future?“, *Russia in Global Affairs*, no. 4, October – December 2007.

¹² Tento postoj sa stal známy i ako „Kozyrevova doktrína“ – Andrej Kozyrev bol ministrom zahraničných vecí Ruskej federácie v rokoch 1991-1996. Pozri - *Koncepcija Vnešnej Politiki Rossijskoj Federacii*. Moskva: Ministerstvo Vnešnich Del Rossijskoj Federacii, 1993.

rozhodovacieho mechanizmu, bola OBSE (vtedy ešte KBSE). Zákonite, cieľom ruskej diplomacie pod vedením jej prvého ministra po rozpade ZSSR Abdreja Kozyreva, bolo dosiahnuť stav, aby všetky hlavné regionálne organizácie, ktoré majú niečo dočinenia s otázkami európskej bezpečnosti (ako sú definované v dokumente Ministerstva zahraničných vecí RF pod názvom *Program zefektívnenia KBSE* z novembra 1994: SNŠ, NACC, EU, Rada Európy, NATO, ZEU) boli koordinované a podriadené v bezpečnostných otázkach rozhodnutiam OBSE.¹³ Obsah politiky ministra Kozyreva v prvej vláde prezidenta Jel'cina zo začiatku 90. rokov minulého storočia sa z obsahového hľadiska nelíši v ničom od návrhu prezidenta Medvedeva z roku 2008. Zásadný rozdiel je iba vo vnímaní úlohy OBSE. Zatiaľ čo pre politiku Kozyreva bolo posilnenie OBSE a jej nadradenie všetkým iným regionálnym organizáciám, vrátane NATO, základom želanej postbipolárnej bezpečnostnej architektúry Európy, súčasný ruský návrh nepovažuje OBSE za organizáciu, ktorá by zodpovedala predstavám o novej bezpečnostnej architektúry Európy. V každom prípade na začiatku 90. rokov to bolo inak. Ruská diplomacia sa snažila čeliť rastúcemu tlaku na rozširovanie NATO, najmä zo strany vtedajšieho Československa, Poľska a Maďarska, dosiahnutím zmeny postavenia a kompetencií OBSE v postbipolárnej bezpečnostnej architektúre Európy.

Až do politickej krízy v Rusku v jeseni 1993 sa zdalo, že ruská diplomacia bude úspešná. Pre USA boli prioritné vzťahy s Ruskom v oblasti kontroly jadrových zbraní po rozpade ZSSR a kľúčové európske krajiny boli v otázke vstupu nových členských krajín z bývalého východného bloku zdržanlivé. Situácia sa zmenila až v dôsledku dramatických vnútropolitických udalostí v Moskve v septembri - októbri 1993, keď vyvrcholil konflikt medzi ruským prezidentom a parlamentom o moc v krajine. Prezident Boris Jel'cin vyhlásil v septembri 1993 výnimočný stav a s podporou armády nechal rozstrieľať opozičný parlament. Udalosti v Rusku sa stali mementom pre USA i európske krajiny. Ukázalo sa, že Rusko nie je schopné v transformácii napredovať takým spôsobom, aby sa v dohľadnej dobe stalo čitateľnou, stabilnou, hodnotovo i záujmovo kompatibilnou súčasťou západnej Európy. Po schválení novej ústavy v decembri 1993 sa Rusko zmenilo z parlamentnej na superprezidentskú demokraciu. Komunistická a nacionalistická opozícia si získala širokú podporu verejnosti, hrozili ďalšie vnútropolitické krízy.¹⁴

Počas ruskej jesene 1993 diskusia o rozširovaní NATO nadobudla zásadne nový rozmer. USA a ich európski spojenci dospeli k názoru, že umožnenie vstupu bývalých sovietskych satelitov do Aliancie je nielen dokončením a potvrdením politických zmien v týchto krajinách po páde komunistických režimov, ale i príspevkom k bezpečnosti a stabilite Európy, vzhľadom na vnútropolitickú krízu

¹³ *Programma povyšeniya effektivnosti SBSJ*. Dokument vypracovaný MZV RF pred hodnotiacou konferenciou KBSE (neskôr OBSE) v Budapešti, november - december 1994.

¹⁴ Viac k vnútropolitickému vývinu v Rusku v kontexte krízy v roku 1993 a jeho dôsledkom pre zahraničnú politiku Ruska pozri - Duleba, Alexander a Karel Hirman, *Rusko na konci Jel'cinovej éry. Zahraničná a vnútorná politika, rozširovanie NATO a záujmy Slovenska*, cit. dielo.

a nečitateľnosť ďalšieho vývinu Ruska. V januári 1994 na summite NATO v Bruseli bol schválený program Partnerstvo za mier, ktorý vytvoril rámec pre reálny vojensko-politický dialóg medzi Alianciou a uchádzačmi o členstvo z bývalých komunistických krajín. Prezident USA Bill Clinton na summite vyhlásil, že otázka o rozšírení NATO už nestojí viac v podobe „či ale kedy“.¹⁵

Po tomto rozhodnutí USA a ich európskych spojencov, v rokoch 1994-1995 ruská diplomacia už iba ťažko skrývala svoje sklamanie z politiky Spojených štátov voči Rusku. V reakcii na zverejnenie Štúdie NATO o rozšírení v septembri 1995,¹⁶ ktorá, okrem iného, smerom k Rusku priznávala potrebu zohľadniť geopolitické zmeny v Európe a upraviť Zmluvu o konvenčných silách (CFE) z roku 1990, námestník ministra zahraničných vecí Nikolaj Afanasievskij povedal: „Kategoricky odmietame štúdiu NATO o budúcom rozširovaní Aliancie na východ výmenou za úpravu zmluvy o konvenčných ozbrojených silách v Európe v prospech Ruska“. Sklamany minister zahraničných vecí RF Andrej Kozyrev dodal: „Rusko nemôže prijať žiadnu dohodu výmenou za rozšírenie NATO. Odmietame rozširovanie NATO a preto tu nemôže byť žiadne handlovanie o tejto otázke“.¹⁷ Jednou z hlavných príčin ukončenia kariéry Kozyreva na poste ministra zahraničných vecí RF bola jeho neschopnosť obhájiť ruské predstavy o vývine európskeho systému bezpečnosti a najmä, zabrániť rozširovaniu NATO smerom na východ. V januári 1996 sa stal novým ministrom zahraničných vecí Ruska Jevgenij Primakov.

Kozyrev i Primakov zdieľali spoločný cieľ v zahraničnej politike - obnoviť a rozvinúť veľmocenské postavenie Ruska vo svetovej politike, ktoré by bolo porovnateľné s predošlým postavením Sovietskeho zväzu. Avšak, zásadný rozdiel medzi nimi spočíval v chápaní prostriedkov dosiahnutia tohto cieľa. Zatiaľ čo Kozyrev videl tento prostriedok v ustanovení strategického partnerstva so Spojenými štátmi, Primakov ho uzrel v pravom opaku: „Rusko sa musí stať aktívnym aktérom medzinárodného diania na celom svete - strednom Východe, Ázii, a všade inde - práve tak ako to bolo na konci sovietskej éry. Ruská zahraničná politika musí obhájiť ruské národné záujmy a čeliť vývoju medzinárodných vzťahov smerom k sformovaniu unipolárneho sveta pod komandovaním USA“.¹⁸

Primakovova politika vychádzala z tézy, že Rusko sa síce nemôže vyrovnáť USA a dosiahnuť porovnateľné vedúce postavenie vo svetovej politike aké mal počas studenej vojny ZSSR, avšak môže významným spôsobom prispieť k tvorbe tzv. multipolárneho sveta, ktorý obnoví postavenie Ruska ako jedného z centier svetovej politiky. Kozyrev prehral pre Rusko Európu a preto sa Primakov obrátil iným smerom. Medzi „póly“ svetovej politiky, - ktoré by sa mali podieľať na rozdelení svetovej moci,

¹⁵ Pozri Goldgeier, J.M. “NATO Expansion: The Anatomy of a Decision”. *The Washington Quarterly*, Winter 1998.

¹⁶ *Study on NATO Enlargement*. NATO: Brussels, 1995.

¹⁷ Sme, 22.09.1995.

¹⁸ Tamže.

- ruský minister zahraničných vecí počítal Európsku úniu, Čínu, Japonsko, ASEAN (juhovýchodná Ázia), Latinskú Ameriku, prirodzene i Spojené štáty americké a Rusko (vrátane SNŠ).¹⁹ Primakovova verzia multipolárneho sveta, pre ktorú si získal takmer absolútnu podporu doma - na rozdiel od svojho predchodcu, ktorý nebol schopný získať takúto domácu podporu pre strategický rozvoj vzťahov s USA - poslúžila ako zdôvodnenie pre politiku zblíženia Ruska s Čínou, Indiou, Iránom a Irakom v priebehu roku 1996. Primakovova koncepcia multipolárneho sveta z roku 1996 – známa i ako „Primakovova doktrína“ - sa stala oficiálnou zahraničnopolitickou doktrínou Ruska a platí dodnes. Všetci ministri zahraničných vecí Ruska – po Primakovovi – opakujú to isté.²⁰ Vznik Šanghajskej päťky v roku 1996, ktorá sa v roku 2001 zmenila na Organizáciu Šanghajskej spolupráce (Shanghai Cooperation Organization) bol prvým výsledkom práce Primakova na poste ministra zahraničných vecí Ruska.

Jevgenij Primakov osobne viedol rokovania s NATO, USA a členskými krajinami Aliancie o podmienkach ruského súhlasu s rozšírením NATO. Kozyrev rozšíreniu NATO nezabránil, Primakovi zostala úloha vyjednať podmienky ruského súhlasu s touto nevyhnutnou realitou. Za úspech ruskej diplomacie vedenej Jevgenijom Primakovom počas rokovaní o rozšírení Aliancie je možné považovať prihlásenie sa NATO k záväzku nerozmiestniť na území nových členov jadrovej zbrane, ktoré našlo odzrkadlenie v Zakladajúcom akte medzi NATO a Ruskom: „Členské štáty NATO znova potvrdzujú, že nemajú žiadny zámer, žiadny plán a žiadny dôvod, aby umiestnili na území nových členov jadrovej zbrane, ani žiadnu potrebu zmeniť akýkoľvek aspekt jadrovej politiky a nepredpokladajú akúkoľvek potrebu urobiť tak v budúcnosti“.²¹ Nie tak jednoznačný úspech, aspoň čo sa týka priamych formulácií v texte Zakladajúceho aktu, ktorý obsahoval dohodu, resp. súhlas Ruska s rozšírením NATO, dosiahlo Rusko pri požiadavkách na stanovenie obmedzení operačných jednotiek NATO a využitia existujúcej vojenskej infraštruktúry v nových členských krajinách pre potreby Aliancie. Rusko síce nedosiahlo stanovenie ich presných limitov, avšak dosiahlo stanovenie aspoň podmienok: „NATO prehlasuje, že za súčasného a predvídateľného stavu bezpečnostnej situácie, Aliancia bude vykonávať svoje kolektívne obranné a iné misie s cieľom posilnenia akcieschopnosti skôr prostredníctvom zlepšenia nevyhnutnej interoperability, integrácie a rozvoja kapacít, než prostredníctvom dislokácie významných bojových síl. Následne, bude sa spoliehať na využitie adekvátnej infraštruktúry primeranej stanoveným úlohám. V tomto kontexte, posilnenie vojenskej prítomnosti môže nastať v prípadoch nevyhnutnosti, v prípade obrany proti hrozbe agresie a misií na podporu mieru v súlade s Chartou OSN a princípmi OBSE, rovnako ako i v prípade vojenských

¹⁹ Pozri: Kolečničenko, T. „Naša vonšnja politika ne možet byt' politikoj gosudarstva vtorogo sorta - Primakov po povodu otnošenij s NATO“. *Rossijskaja gazeta*, 17.12.1996.

²⁰ Pozri napr. vystúpenie ministra zahraničných vecí RF Lavrova pri príležitosti hodnotenia výsledkov zahraničnej politiky RF v roku 2007 – „Stenogramma vystuplenija i ovetov na voprosy Ministra inostrannyh del Rossiji S.V. Lavrova na press-konferenciji, posvjaščennoj vnešnepolitičeskim itogam 2007 goda“. Press-centr MID Rossiji, 23. januára 2008. goda.

²¹ *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation*. Paris, 27 May 1997.

cvičení v súlade s adaptovanou Zmluvou o konvenčných silách v Európe (CFE), ustanoveniami Viedenského dokumentu z roku 1994 a vzájomne dohodnutých pravidiel transparentnosti“.²²

Je potrebné zdôrazniť, že najväčšiu spokojnosť na ruskej strane vyvolalo prijatie spoločného záväzku pristúpiť k dôkladnej revízii Zmluvy o konvenčných silách v Európe (CFE), ktorá by zohľadnila novú bezpečnostnú situáciu v Európe, vrátane existencie rozšíreného NATO. Inými slovami, revíziou CFE v kontexte rozšírenia NATO Rusko sledovalo dva zásadné ciele súčasne. Predovšetkým, zníženie limitov počtov konvenčných síl osobitne pre každú európsku krajinu by znamenalo, že NATO nebude môcť umiestniť v nových členských krajinách významné vojenské sily. V dohode o limitoch konvenčných síl pre ČR, Poľsko a Maďarsko by tak bolo možné vlastne stanoviť presné limity pre dislokáciu *cudzích* (t.j. NATO) jednotiek na ich územiach. Ďalej, vzhľadom na to, že NATO, na rozdiel od Varšavskej zmluvy existovalo i naďalej, Moskva chcela v revízii CFE zachovať limity konvenčných síl pre skupiny štátov. V tomto prípade, otázne by bolo akékoľvek ďalšie rozširovanie NATO o nové krajiny. Vstup každej ďalšej krajiny by totižto automaticky predpokladal ďalšiu revíziu CFE. V opačnom prípade by musel každý nový člen NATO podstatným spôsobom obmedziť stavy svojich konvenčných síl, čo by samozrejme zákonite znížilo jeho schopnosti prispieť k obrannému potenciálu aliancie, a prirodzene i záujmu Aliancie o takého člena.

Zakladajúci akt naznačil smerovanie revízie CFE: „Členské krajiny NATO a Rusko zdôrazňujú, že zmluvné štáty CFE musia udržiavať iba také vojenské kapacity, individuálne alebo v spojení s inými, ktoré sú adekvátne ich legitímnym bezpečnostným potrebám, berúc do úvahy ich medzinárodné záväzky, vrátane zmluvy CFE“.²³ K záväzku o vypracovaní rámcovej zmluvy o novej adaptácii CFE sa NATO prihlásilo i v článku 24 Madridskej deklarácie.²⁴ Zmluva o konvenčných silách bola revidovaná v súlade s dohodou Ruska a NATO na Istanbulskom summite OBSE v novembri 1999. Rusko vystúpilo z tejto zmluvy v roku 2007.

24. marca 1999 – dva týždne po vstupe Českej republiky, Poľska a Maďarska do Aliancie – NATO zahájilo vojenskú operáciu proti režimu juhoslovanského prezidenta Slobodana Miloševića s cieľom zastaviť vojnu v Juhoslávii a etnické čistky v Kosove. Vzápätí Washingtonský summit NATO v apríli 1999 schválil novú Strategickú koncepciu Aliancie, ktorá umožňovala uskutočnenie vojenských operácií mimo územia členských krajín NATO a mimo článku 5 Washingtonskej zmluvy s cieľom riešiť medzinárodné krízy ohrozujúce bezpečnosť členských krajín.²⁵ Juhoslovanská kríza sa stala

²² Tamže, s. 9.

²³ Founding Act, s. 8.

²⁴ *Madrid Declaration on Euro-Atlantic Security and Cooperation*. Issued by the Heads of State and Government. Madrid, 8th July 1997.

²⁵ *The Alliance's Strategic Concept* Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C. on 23rd and 24th April 1999.

kritickým medzníkom vo vývoji vzťahov Ruska s NATO. Rusko prerušilo vzťahy s NATO – odvolalo svojich predstaviteľov zo Spoločnej stálej rady (Joint Permanent Council), ktorá bol ustanovená Zakladajúcim aktom – a prehlásilo, že použitie sily proti suverénnemu štátu bez sankcie Bezpečnostnej rady OSN podkopáva základy medzinárodného právneho systému tak ako sa sformoval po ukončení druhej svetovej vojny. Podľa oficiálnych ruských predstaviteľov, po Juhoslávii sa Zakladajúci akt stal iba „zdrpom papiera“, pretože NATO absolútne odignorovalo Rusko ako strategického partnera v európskej bezpečnosti a nová Strategická koncepcia NATO s tzv. „krízovými operáciami mimo článku 5“ mení podstatu NATO z nástroja kolektívnej obrany členských krajín na agresívny vojenský pakt, ktorý si nárokuje právo použiť vojenskú silu mimo územia členských krajín.“²⁶

Počas prvého roka pôsobenia Vladimíra Putina vo funkcii prezidenta (zvolený bol vo voľbách v marci 2000, predtým sa stal predsedom vlády v auguste 1999 - dva mesiace po vojenskej kapitulácii Juhoslávie), Rusko pristúpilo k zásadnej revízii bezpečnostnej a vojenskej stratégie s cieľom reagovať na juhoslovanskú krízu a novú strategickú koncepciu NATO. Zmenené boli nasledujúce základné strategické dokumenty RF: Koncepcia národnej bezpečnosti, Vojenská doktrína, Koncepcia zahraničnej politiky. Navyše, bol schválený principiálne nový dokument Doktrína informačnej bezpečnosti Ruskej federácie.²⁷ Podľa definície ôsmich hlavných faktorov, ktoré predstavujú najväčšie hrozby pre národnú bezpečnosť Ruska tak ako sú sformulované v Koncepcii národnej bezpečnosti RF z apríla 2000, minimálne päť z nich sú priamou reakciou na juhoslovanskú krízu a vojenskú operáciu NATO v prvej polovici roku 1999: snaha niektorých krajín a medzinárodných aliancií znížiť úlohu a význam medzinárodných bezpečnostných štruktúr a najmä OSN a OBSE; znižovanie politického, hospodárskeho a vojenského vplyvu Ruska vo svete; posilňovanie vojenských a politických blokov a aliancií a predovšetkým rozširovanie NATO na východ; možnosť rozmiestnenia cudzích vojenských základní a veľkých vojenských síl v blízkosti hraníc Ruska; eskalácia konfliktov v blízkosti hraníc Ruska a vonkajších hraníc členských krajín SNŠ (Spoločenstva nezávislých štátov).²⁸

Rozširovanie NATO smerom na východ je v uvedených dokumentoch priamo interpretované ako hrozba národnej bezpečnosti Ruska. Zatiaľ čo pôvodná vojenská doktrína v redakcii z roku 1993 definovala ako vojenskú hrozbu „približovanie sa vojenských blokov a aliancií k ruským hraniciam“, revidovaná vojenská doktrína v roku 2000 konštatuje, že „jednu z hlavných vojenských hrozieb predstavuje rozširovanie vojenských blokov a aliancií na úkor vojenskej bezpečnosti Ruska“. Novými

²⁶ Oficiálne stanovisko RF pozri – *V Vašingtoně prošli meroprijatija po slučaju 50-letija NATO*. Zajavlenije oficial'nogo predstavitel'a MID Rossiji ot 27.04.1999 g.

²⁷ *Koncepcija nacional'noj bezopasnosti Rossijskoj Federacii* ot 10 janvaria 2000 g. (dekrét prezidenta č. 24), *Vojennaja doktrina Rossijskoj Federacii* ot 21 apreľa 2000 g. (prezidentský dekrét č. 706), *Koncepcija Vnešnej Politiki Rossijskoj Federacii* ot 10 ijuľa 2000 g., *Doktrina Informacionnoj Bezopasnosti Rossijskoj Federacii* ot 9 sent'abria 2000 g. (prezidentský dekrét č. 1895).

²⁸ *Koncepcija nacional'noj bezopasnosti Rossijskoj Federacii* ot 10 janvaria 2000 g.

prvkami v uvedených plánovacích dokumentoch sú: dôraz na princíp jadrového zdržiavania a stanovenie práva Ruska na prvé použitie jadrových zbraní ako základných pilierov ruskej bezpečnosti, budovanie robustnej konvenčnej obrany proti balkánskemu typu útoku ako ho demonštrovalo NATO v prvej polovici roku 1999 a príprava ruských ozbrojených síl na riešenie regionálnych konfliktov, vrátane na území RF a krajín SNŠ. V dôsledku zmeny obranného plánovania po schválení vyššie uvedených strategických dokumentov, vojenské výdaje Ruska vzrástli z 2,8 % HDP v roku 2000 na 3,5 % v nasledujúcich rokoch.²⁹

Zahraničná a bezpečnostná politika Ruska za prezidenta Vladimíra Putina nenadobudla principiálne nový obsah v porovnaní s koncepciou, ktorú vypracoval Jevgenij Primakov po nástupe do funkcie v roku 1996 ešte pred začiatkom rokovaní o prvej vlne rozširovania NATO. Podobne ako v druhej polovici 90. rokov i po kríze v Juhoslávii v roku 1999 zahraničná a bezpečnostná politika Ruska vychádzala z predpokladu, že hoci Rusko nemôže získať vedúce postavenie vo svete rovnocenné postaveniu USA, môže významne prispieť k vytvoreniu tzv. multipolárneho sveta, v ktorom mu bude patriť jedno z kľúčových postavení. Inými slovami, hlavným cieľom ruskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky – ktorý zodpovedá najvyššiemu národnému záujmu Ruska - je zastavenie a zvrátenie procesu vytvárania jednopolárneho sveta na čele s USA, rovnako ako i budovania NATO-centrického systému európskej bezpečnosti bez rovnoprávnej účasti Ruska.³⁰ Ciele sa nezmenili, avšak, po 11. septembri 2001 sa zmenila medzinárodná situácia.

Teroristický útok proti Svetovému obchodnému centru v New Yorku a budove Pentagonu vo Washingtone, D.C. z 11. septembra 2001 podstatne zasiahol do fungovania systému medzinárodných vzťahov, vrátane vzťahov Ruska s USA, ktoré sa sformovali v dôsledku juhoslovanskej krízy v roku 1999. 12. septembra 2001 NATO prvýkrát od svojho vzniku iniciovalo postup podľa článku 5 o kolektívnej obrane – navyše plne v súlade s novou Strategickou koncepciou NATO z apríla 1999 - a ponúklo USA možnosť využiť kapacity NATO pri vojenskej protiteroristickej operácii v Afganistane. Administratíva prezidenta USA G.W. Busha sa rozhodla nevyužiť možnosti Aliancie v súlade s Washingtonskou zmluvou.

24. septembra 2001 prezident Ruska Vladimir Putin v mimoriadnom vystúpení v priamom prenose ruskej televízie vyhlásil plnú pripravenosť Ruska pripojiť sa k protiteroristickej operácii vedenej USA proti hnutiu Taliban v Afganistane, ktoré podporilo teroristickú sieť Al-Káida zodpovednú za útoky proti USA. Rusko ponúklo USA konkrétnu pomoc v podobe zdieľania spravodajských informácií,

²⁹ Arbatov, Alexei, *The Transformation of Russian Military Doctrine: Lessons Learned from Kosovo and Chechnya*, The Marshall Center Papers, No. 2, 2000.

³⁰ Pozri vystúpenie prezidenta RF na bezpečnostnom fóre v Mníchove vo februári 2007 – „Vystuplenije i diskussija na Mjunchenskoj konferenciji po voprosam politiki bezopasnosti“. *Prezident Rossiji*, Oficiálny sajt, Mjunchen, 10 fevraľa 2007 goda: www.kremlin.ru; archiv vystuplenij.

poskytlo vzdušný priestor pre humanitárne účely, prehlásilo pripravenosť nasadiť vlastné ozbrojené sily pri záchranných operáciách v prospech spojeneckých síl na území Afganistanu, dodávky zbraní a materiálu pre tzv. Severnú protitalibanskú koalíciu v Afganistane a nakoniec, súhlasilo s tým, aby stredoázijské krajiny SNŠ, ktoré sú členmi Zmluvy o kolektívnej bezpečnosti (Collective Security Treaty – CST, tiež tzv. „Taškentská zmluva“³¹) akceptovali požiadavku USA na sprístupnenie vzdušného i pozemného priestoru, rovnako ako i vojenskej infraštruktúry pri operácii v Afganistane.³² Spojené štáty sa rozhodli nevyužiť pomoc NATO ako organizácie, avšak na strane druhej privítali a využili ponúknutú pomoc Ruska, ktorá po ukončení operácie bola vyhodnotená ako druhá najvýznamnejšia hneď po Veľkej Británii. Podľa pozorovateľov medzinárodnej scény, po 24. septembri 2001 Rusko a USA začali vytvárať zásadne nový rámec dvojstranných vzťahov vychádzajúc z priority boja s medzinárodným terorizmom. Vďaka svojmu postoj v septembri 2001 sa Rusku podarilo dosiahnuť výrazný posun v nazeraní západných Európanov a Američanov na čečenský problém.³³ Rusko-americké zblíženie v jeseni 2001 malo zásadný význam i pre vzťahy Ruska s NATO a dopady na postavenie Ruska v európskej bezpečnosti.

V novembri 2001 sa uskutočnila kľúčová návšteva prezidenta Putina v USA, na ktorej boli dosiahnuté zásadné dohody v otázke ďalšieho vývoja vzťahov medzi Ruskom a NATO. V spoločnom komuniké po rokovaní prezidentmi Vladimír Putin a George W. Bush uviedli: „Podporujeme budovanie celostnej, slobodnej a mierovej Euro-Atlantickej komunity, ktorá nebude vylučovať nikoho a bude rešpektovať nezávislosť, suverenitu a teritoriálnu integritu všetkých krajín. S týmto cieľom, USA a Rusko budú pracovať spolu s NATO a ďalšími členskými krajinami NATO, aby zlepšili, posilnili a rozšírili mechanizmy konzultácií, spolupráce, spoločného rozhodovania a koordináciu spoločných operácií. Veríme že tieto mechanizmy by mali reflektovať skutočnosť, že členské krajiny NATO a Rusko sú spojencami v boji proti medzinárodnému terorizmu, regionálnej nestabilite a ďalším súčasným hrozbám a adekvátne tomu sa musí rozvinúť i vzťah medzi NATO a Ruskom“.³⁴ Vo vyššie uvedenom citáte si pozornosť zaslúži predovšetkým výraz „spoločné rozhodovanie“ NATO a Ruska v bezpečnostných otázkach.

³¹ Zmluva o kolektívnej bezpečnosti SNŠ bola podpísaná 15. mája 1992 v Taškente – známa tiež ako „Taškentská zmluva“. Znova v Taškente, dňa 7. októbra 2002 bola zmenená na Organizáciu zmluvy o kolektívnej bezpečnosti - CSTO (Collective Security Treaty Organization, slovenská skratka - OZKB). Členmi OZKB sú – Arménsko, Bielorusko, Kazachstan, Kirgizsko, Rusko a Tadžikistan. V júni 2006 sa ďalším členom stal Uzbekistan.

³² *Zajavlenije Prezidenta Rossijskoj Federacii V.V. Putina*. Administracija Prezidenta Rossijskoj Federacii, Moskva 24. septembra 2001 g. (<http://president.kremlin.ru/events/311.html>).

³³ Pozri napr. Sipress, Alan, „U.S., Russia Recast Their Relationship,” *Washington Post*, 4.10.2001.

³⁴ *Joint Statement by President George W. Bush and President Vladimir V. Putin on a New Relationship Between the United States and Russia*. White House, Office of the Press Secretary, November 13, 2001. Viac pozri napr. Bugajski, Janusz, *Toward an understanding of Russia. New European Perspectives*. New York: Council on Foreign Relations Press, 2002.

Západní spojenci jednoznačně odmietli požiadavku Jevgenija Primakova na právo Ruska vetovať rozhodnutia Aliancie počas rokovaní o prvej vlne rozšírenia NATO v rokoch 1996-1997. Prostredníctvom Spoločnej stálej rady Rusko získalo možnosť konzultovať s NATO otázky spoločného záujmu v oblastiach definovaných Zakladajúcim aktom, nemalo však právo participovať na prijímaní rozhodnutí Aliancie. Dohoda prezidentov Vladimíra Putina a G.W. Busha z novembra 2001 znamenala významný posun dopredu a oveľa bližšie k pôvodným ruským predstavám o participácii Ruska v NATO-centrickej systéme európskej bezpečnosti. V priebehu šiestich mesiacov od rokovania prezidentov RF a USA v novembri 2001 bol na expertnej úrovni vypracovaný nový systém vzťahov Ruska s NATO, ktorý šiel ďaleko nad rámec Zakladajúceho aktu z roku 1997.

Ministerský summit NATO v decembri 2001 navrhol vytvorenie nového spoločného orgánu Rady Rusko-NATO (Russia-NATO Council) a stanovil sedem oblastí, v ktorých bude Aliancia rozhodovať spolu s Ruskom ako rovnocenným partnerom vo formáte „19 + 1“: boj proti terorizmu, krízový manažment, nešírenie zbraní hromadného ničenia, kontrola zbrojenia a budovanie vzájomnej dôvery, protiraketová obrana, záchranné operácie v mori, vojenská spolupráca, výnimočné civilné situácie a nové hrozby a výzvy. Záverečné komuniké z ministerského summitu v Reykjavíku i Deklarácia z rímskeho summitu NATO a Ruska na najvyššej úrovni z 28. mája 2002 síce obsahujú vetu, že NATO si vyhradzuje právo konať samostatne, avšak nič to nemení na skutočnosti, že v otázkach kľúčovej bezpečnostnej agendy mali NATO a Rusko prijímať rozhodnutia ako rovnocenní partneri. Spoločná stála rada medzi NATO a Ruskom zriadená Zakladajúcim aktom z roku 1997 bola na základe Deklarácie z rímskeho summitu NATO v máji 2002 nahradená Radou Rusko-NATO. Predsedom Rady je generálny tajomník NATO. Zasadnutia Rady na úrovni ministrov zahraničných vecí a obrany sa konajú pravidelne dvakrát ročne, na najvyššej úrovni hláv štátov sa Rada zvoláva podľa potreby. Zasadnutia na úrovni veľvyslancov sa konajú pravidelne najmenej raz mesačne a na základe iniciatívy Ruska alebo členskej krajiny NATO sa môže zasadnutie Rady zvolať v prípade potreby kedykoľvek.³⁵

Inými slovami, Bush sľúbil Putinovi v novembri 2001, že Juhoslávia 1999 sa už opakovať nebude a že USA sa zasadia v rámci NATO, aby Rusko spolurozhodovalo o otázkach európskej bezpečnosti. Takto vznikla Rada NATO – Rusko, vyhlásená na rímskom summite NATO v máji 2002. Rusko síce nezískalo právo veta na rozhodnutia NATO, avšak v presne zadaných oblastiach, vrátane krízového manažmentu v Európe, sa zúčastňuje na plánovaní a príprave rozhodnutí NATO. Svojim spôsobom, Bush po 11. septembri 2001 vrátil Rusko do systému európskej bezpečnosti. Rusko sa tak v priebehu necelých dvoch rokov od juhoslovanskej krízy stalo strategickým bezpečnostným partnerom západných krajín a ich kľúčových integračných zoskupení – NATO i EÚ. Tento výsledok

³⁵ *Otošeniya Rossija-NATO: novoje kačestvo. Deklaracija glav gosudarstv i praviteľstv Rossijskoj Federaciji a gosudarstv-členov NATO. Zasedanije Soveta Rossija-NATO na urovne glav gosudarstv i praviteľstv. Rim, 28 maja 2002 goda.*

nemohli po Juhoslávii 1999 predpovedať ani najväčší optimisti. Z pohľadu Ruska išlo o obrovský úspech pri realizácii starej „Kozyrevej priority“ zo začiatku 90. rokov o európskom bezpečnostnom systéme, ktorého by bolo Rusko pevnou súčasťou.

Až do americkej operácie proti Iraku v roku 2003 tento kľúčový konsenzus medzi Ruskom a USA bol základom „nového strategického partnerstva“ medzi Ruskom a USA. Avšak, rozhodnutie USA jednostranne vystúpiť zo Zmluvy o protiraketovej obrane (ABM) a použiť vojenskú silu proti režimu Saddáma Husajna v Iraku bez súhlasu Ruska znova ukončilo obdobie oteplenia v rusko-amerických vzťahoch.³⁶ Zároveň však, paradoxne, otvorilo nové možnosti pre ruskú diplomaciu pre posilnenie postavenia Ruska v európskom systéme bezpečnosti. Rusko získalo možnosť posilniť svoju prítomnosť v európskej bezpečnosti cez rozvoj vzťahov s EÚ a kľúčovými európskymi štátmi, mimo agendy NATO a vzťahov s USA.

Kríza v Juhoslávii v roku 1999 urýchlila proces redefinície vzťahov vnútri NATO medzi USA a európskymi spojencami. Spojené štáty začali nástojiť na tom, aby európski spojenci prebrali väčšiu zodpovednosť za riešenie európskych kríz a prispôsobili tomu i obranné plánovanie a rozpočty. V tejto situácii členské krajiny EÚ priznali kritický význam spolupráce s Ruskom v otázke bezpečnosti a krízového manažmentu. V júni 1999 bola schválená Spoločná stratégia EÚ voči Rusku s cieľom dodať nový impulz vzájomným vzťahom v porovnaní s obdobím 90. rokov. V októbri 2000 sa uskutočnil prelomový summit Rusko-EÚ na najvyššej úrovni, na ktorom sa obidve strany dohodli na rozvoji bezpečnostnej spolupráce. Nová základná zmluva o EÚ z februára 2001 v Nice predpokladala vytvorenie európskych síl rýchleho nasadenia a tvorbu „Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky“ (ESDP) v rámci druhého piliera EÚ „Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika“ (CSFP).³⁷

Vznik „osi mieru“ Rusko-Francúzsko-Nemecko (Putin-Chirac-Schröder), ktorá odmietla použitie vojenskej sily zo strany USA v Iraku, otvoril nové bilaterálne možnosti pre ruskú diplomaciu s cieľom zvýšiť prítomnosť Ruska v európskom systéme bezpečnosti.³⁸ Situácia sa však začala meniť v neprospech Ruska po odchode Schrödera z postu nemeckého kancelára v roku 2005 a Chiraca z postu prezidenta Francúzska v roku 2007. Ich nástupcovia Nicolas Sarkózy a Angela Merkelová znamenali zmenu pre zahraničnú politiku svojich krajín, vrátane vzťahov s Ruskom. Obidvaja noví lídri Nemecka a Francúzska prejavili menej pochopenia pre bilaterálnu diplomaciu Ruska mimo rámca NATO a EÚ.³⁹ Faktom je, že po „osobných koalíciách“ prezidenta Putina koalícii s G.W. Bushom

³⁶ Lukyanov, Fyodor, „From Bipolar to Multipolar“. *The Moscow Times*, 23.1.2008.

³⁷ Forsberg, Tuomas, „The EU-Russia Security Partnership: Why the Opportunity was Missed“. *European Affairs Review*, 9/2004, s. 247-267.

³⁸ Bordachev, Timofei, „The European World After 1989“, *Russia in Global Affairs*, No. 2, July – September 2007.

³⁹ Pozri prepis tlačovej konferencie po summite EU-Rusko v Samare 18. mája 2007 (http://www.delrus.ec.europa.eu/en/cis_10.htm).

v rokoch 2001-2003 a s Chiracom a Schröderom v rokoch 2003-2005/07, prezident Putin stratil na Západe „veľkých spojencov“, od ktorých si sľuboval diplomatické riešenie na presadenie svojich nárokov súvisiacich s postavením Ruska v európskej bezpečnosti. Ruské vedenie sa preto rozhodlo zmeniť taktiku a „pritvrdiť muziku“.

Zmena taktiky Ruska v roku 2007 je výsledkom dvoch súbežných faktorov: záujmu byť plnohodnotnou súčasťou systému európskej bezpečnosti na strane jednej, ktorý je trvalý a nemenný od začiatku 90. rokov po rozpade ZSSR a zároveň zlyhania osobnej diplomacie prezidenta Putina v období 2001-2006. Rusko sa rozhodlo upozorniť, že bez jeho plnohodnotnej účasti pri prijímaní rozhodnutí v otázkach európskej bezpečnosti ako rovnoprávneho partnera, Európa bude menej bezpečná. Vystúpenie prezidenta Putina na medzinárodnej bezpečnostnej konferencii v Mníchove vo februári 2007 bolo hodnotené ako návrat do obdobia studenej vojny.⁴⁰

Inými slovami, ruské vedenie si vyhodnotilo vzniknutú situáciu ako vyvíjajúcu sa v rozpore so záujmami Ruska a rozhodlo sa v roku 2007 znova „pritvrdiť muziku“ s cieľom dosiahnuť revíziu inštitucionálneho rámca (OBSE, Rada Rusko-NATO a Bezpečnostný dialóg s EÚ), od ktorého závisí jeho postavenie a možnosti konať v otázkach európskej bezpečnosti. V rokoch 2007-2008, Rusko podniklo kroky, ktoré spochybnili vývin systému európskej bezpečnosti za posledných viac než 30 rokov.

Spochybním úlohy OBSE Rusko postavilo otázku nad fungovaním inštitucionálneho rámca európskej bezpečnosti od roku 1975. Rozhodnutie o obnovení cvičných letov strategických bombardérov vrátilo vzťahy Ruska s USA do vrcholného obdobia studenej vojny, t.j. prvej polovice 80. rokov minulého storočia. Rozhodnutie o pozastavení plnenia Zmluvy o konvenčných silách v Európe vrátilo vzťahy Ruska s NATO a západnými partnermi ešte pred prvé kolo rozšírenia NATO v rokoch 1997-1999. Použitie vojenskej sily proti Gruzínsku v auguste 2008 a uznanie nezávislosti separatistických provincií Južného Osetska a Abcházska malo pripomenúť NATO ignoranciu Ruska v Juhoslávii v roku 1999 i uznanie Kosova. Zároveň, jednostrannosť krokov – bez konzultácií s partnermi – mala demonštrovať, že i Rusko si môže kedykoľvek dovoliť urobiť „to čo uzná za vhodné“, podobne ako to robili Spojené štáty v prípade invázie do Iraku v roku 2003 a pod.

Dovoľme si urobiť predpoklad, že spolu s „bičom“ už v roku 2007 Rusko pripravilo i „cukor“ pre západných partnerov v podobe „návrhu prezidenta Medvedeva“. Rozhodnutie iniciovať medzinárodné rokovania o zmene európskej bezpečnostnej architektúry, rovnako ako i vyššie uvedené konfrontačné kroky a opatrenia Ruska boli pripravené už v roku 2007. Predstavenie novej iniciatívy však bolo ponechané na nového prezidenta Dmitrija Medvedeva po prezidentských voľbách v marci 2008

⁴⁰ Pozri napr. - Cohen, Ariel, „How to Confront Russia's Anti-American Foreign Policy“. Heritage Foundation. *Backgrounder*, no. 2048, June 27, 2007.

z viacerých dôvodov. Po prvé, bol potrebný čas, aby si západní partneri uvedomili bezpečnostný dosah a cenu ruských opatrení; po druhé, po mníchovskej reči vo februári 2007 a nasledujúcich konfrontačných rozhodnutiach, Vladimir Putin nemohol byť zároveň i zosobnením „konštruktívneho“ návrhu na uzavretie novej bezpečnostnej zmluvy. Pre odhad ďalšieho postupu ruskej diplomacie je veľmi dôležité pochopenie vyššie uvedeného kontextu vzniku „návrhu Medvedeva“.

2. ANALÝZA OBSAHU RUSKÉHO NÁVRHU A REAKCIA EÚ

2.1. OBSAH NÁVRHU: OFICIÁLNE STANOVISKÁ RUSKÝCH PREDSTAVITEĽOV

Návrh na uzavretie novej zmluvy o európskej bezpečnosti, ako sme už spomínali, prvýkrát predniesol prezident Ruska Dmitrij Medvedev dňa 5. júna 2008 vo verejnej prednáške počas svojej prvej oficiálnej návštevy Nemecka.⁴¹ Vo svojom prejave skonštatoval, že problémy Európy nebudú vyriešené dovtedy dokiaľ nebude dosiahnutá jej spoločná bezpečnostná identita a organická jednota všetkých jej integrálnych častí, vrátane Ruskej federácie. Atlantizmus ako jediný princíp organizácie euroatlantického priestoru sa, podľa ruského prezidenta, historicky prežil – teraz musí ísť reč o jednote celého euroatlantického priestoru: od Vancouveru po Vladivostok. NATO nevie nájsť nový zmysel svojej existencie. Zosobňovať znovu získanú jednotu európskej civilizácie po rozpade Východného bloku mala OBSE, avšak neplní si túto úlohu, pretože existujúce blokové štruktúry sa snažia o vlastnú reprodukciu a nedávajú OBSE možnosť stať sa plnohodnotnou celo-regionálnou inštitúciou. Všetci aktéri v euroatlantickom priestore by sa mali zrieknuť politiky „hotových faktov“ a na začiatok by nebolo zlé, aby si všetci dali jednoducho pauzu a pozreli sa kam sa potápame, či už v prípade Kosova, rozširovania NATO alebo protiraketovej obrany. Vyššie uvedené tézy predstavujú hlavné body z berlínskeho vystúpenia prezidenta Medvedeva, ktorými zdôvodnil potrebu iného riešenia bezpečnosti v euroatlantickej oblasti.

Na margo vlastného návrhu, ruský prezident Medvedev uviedol: „Navrhujem, aby bola vypracovaná a uzavretá právne záväzná Zmluva o európskej bezpečnosti. Jej signatármi by sa mali stať všetky štáty v euroatlantickej oblasti, vrátane existujúcich medzinárodných organizácií, ktoré pôsobia v euroatlantickej oblasti. Malo by ísť o regionálny pakt, ktorý by vychádzal z Charty OSN a definitívne by vyjasnil otázku použitia sily v euroatlantickom priestore. Ďalej by mal vyriešiť otázky týkajúce sa nedeliteľnosti bezpečnosti a kontroly zbraní v Európe. Navrhujem, aby sme rozmýšľali o zvolaní celoeurópskeho summitu, ktorý by zahájil proces vypracovania takejto zmluvy. Je dôležité – aby všetky štáty, absolútne všetky štáty Európy – sa na summite zúčastnili ako samostatné štáty, ponechajúc za dverami blokové a iné skupinové prístupy.“⁴²

⁴¹ „Vystuplenije na vstreče s predstaviteľami političeskich, parlamentskich i obščestvennyh krugov Germaniji”, Berlin, 5 ijuňa 2008 goda. *Prezident Rossiji. Ofičialnyj sajť*: www.kremlin.ru, archiv vystuplenij.

⁴² Tamže.

Návrh na vytvorenie nového európskeho bezpečnostného paktu ruský prezident Medvedev bližšie zdôvodnil a špecifikoval vo svojom prejave na medzinárodnej konferencii o svetovej politike vo francúzskom meste Evian dňa 8. októbra 2008.⁴³ V „evianskom“ prejave uviedol, že príčiny krízových javov v súčasnej medzinárodnej bezpečnosti majú korene v politike USA po 11. septembri 2001. Spojené štáty bez konzultácií s partnermi urobili jednostranné rozhodnutia a kroky, ktoré spôsobili krízu existujúceho systému medzinárodnej i európskej bezpečnosti: vystúpili zo zmluvy s Ruskom o protiraketovej obrane (Anti-Ballistic Missile Treaty z roku 1972); rozhodli sa použiť vojenskú silu proti Iraku v roku 2003 bez sankcie Bezpečnostnej rady OSN; podporili vyhlásenie nezávislosti Kosova, čím porušili princíp územnej integrity Srbska; obnovili politiku zdržiavania z čias bipolárneho konfliktu; rozhodli sa umiestniť prvky americkej národnej protiraketovej obrany v Českej republike (radar) a Poľsku (protiraketová základňa) a pod. Ďalšou príčinou krízy súčasného systému európskej bezpečnosti je, podľa Medvedeva, rozširovanie NATO, ktoré približuje vojenskú infraštruktúru k hraniciam Ruska a vytvára nové deliace línie v Európe na západnej a južnej hranici Ruska.

V prítomnosti francúzskeho prezidenta Nicolasa Sarkozy, ruský prezident vo svojom prejave v Eviane ocenil pragmatickú spoluprácu Ruska s EÚ a vyzdvihol osobitne úlohu francúzskeho prezidenta pri riešení kaukazskej krízy (t.j. rusko-gruzínskeho konfliktu v auguste 2008). Doslova povedal: „V situácii keď iné sily nechceli alebo nemohli pomôcť riešiť kaukazskú krízu – EÚ zohrala veľmi dôležitú úlohu“. ⁴⁴ Podľa Medvedeva, „súčasná situácia je ostrou fázou pokračujúcej krízy euroatlantickej politiky, ktorú spôsobil jednopólny svet.“⁴⁵ Z tejto definície, podľa ruského prezidenta, vyplýva potreba nájsť nové euroatlantické riešenia, pretože vojenská sila oddelená od práva spôsobuje chaos a nepredvídateľnosť. Akékoľvek selektívne použitie medzinárodných noriem podryva medzinárodné právo, avšak zároveň platí, že právo nemôže byť selektívne – alebo je, alebo nie je. Podľa Medvedeva, cieľom Zmluvy o európskej bezpečnosti je vytvorenie jednotného a spoľahlivého systému bezpečnosti, ktorý bude znamenať rovnakú bezpečnosť pre všetky zúčastnené štáty – bez izolácie akýchkoľvek štátu alebo štátov, alebo vytvárania zón s rôznou úrovňou bezpečnosti. Zmluva zjednotí celý euroatlantický priestor na základe jednotných pravidiel hry. V Eviane ruský prezident Medvedev prvýkrát špecifikoval svoj návrh a uviedol 5 hlavných obsahových prvkov, ktoré by mali byť súčasťou zmluvy:

1. Potvrdenie základných princípov bezpečnosti a medzinárodných vzťahov v euroatlantickom priestore (plnenie zmluvných záväzkov, rešpektovanie suverenity a teritoriálnej integrity, plus princípov Charty OSN).

⁴³ „Vystupeniye na Konferencii po voprosam mirovoj politiki“. Evian, 8 októbra 2008. *Prezident Rossiji. Oficial'nyj sajt*: www.kremlin.ru, archiv vystupenij.

⁴⁴ Tamže.

⁴⁵ Tamže.

2. Neprípustnosť použitia sily alebo hrozby silou v medzinárodných vzťahoch (zmluva musí garantovať jednotnú interpretáciu tohto princípu a zároveň stanoviť spôsoby riešenia medzinárodných kríz, mierového riešenia sporov medzi štátmi a definovať ich mechanizmy).
3. Rovnaká bezpečnosť pre všetky štáty (na základe troch „nie“: nie snahe o dosiahnutie vlastnej bezpečnosti na úkor iných; nie akýmkoľvek aktivitám jednotlivých štátov alebo blokov, ktoré oslabujú alebo poškodzujú spoločný priestor bezpečnosti; a nakoniec, nie takému rozvoju vojenských aliancií, ktorý by sa dial na úkor bezpečnosti iných signatárov zmluvy).
4. Žiadny štát, ani žiadna medzinárodná organizácia nemôžu mať exkluzívne (monopolné) právo na podporu a udržiavanie mieru a stability v Európe.
5. Ustanovenie základných parametrov pre kontrolu zbrojenia a rozumnej dostatočnosti pri budovaní vojenských kapacít (zmluva by mala definovať nové mechanizmy súčinnosti a spolupráce pri zabránení šírenia zbraní hromadného ničenia, eliminovaní obchodu s drogami a boji proti medzinárodnému terorizmu).

Podľa ruského prezidenta Medvedeva, optimálnu platformu pre rokovania o Zmluve o európskej bezpečnosti (ZEB) ukáže život. Avšak, na fóre, ktoré by sa dohodlo o ďalšom postupe pri rokovaníach o venovaní ZEB by sa mali zúčastniť lídri všetkých štátov a lídri kľúčových medzinárodných organizácií, ktoré pôsobia v euroatlantickom priestore.⁴⁶ V Eviane ruský prezident zopakoval nevyhnutnosť zorganizovania summitu hláv štátov, ktorý by rozhodol o začatí rokovaní o návrhu ZEB mimo pôdu existujúcich medzinárodných organizácií. Rokovania o ZEB by mali, podľa ruského prezidenta, predstavovať novú a nezávislú medzinárodnú iniciatívu.

Na 16. zasadnutí Rady ministrov zahraničných vecí OBSE v Helsinkách, ktoré sa konalo 4. decembra 2008, ruská strana odovzdala partnerom písomný návrh o ZEB. Ruský minister zahraničných vecí Sergej Lavrov vo svojom vystúpení zopakoval hlavné tézy vystúpenia prezidenta Medvedeva v Eviane, vrátane piatich navrhovaných prvkov zmluvy a zdôraznil niektoré ďalšie aspekty ruského návrhu. Podľa Lavrova, ruská iniciatíva nepredpokladá „marginalizáciu“ existujúcich medzinárodných organizácií alebo akéhokoľvek štátu v euroatlantickej oblasti, práve naopak. Na vypracovaní návrhu ZEB by sa mal podieľať každý štát, rovnako ako by sa aj mal stať jej signatárom spolu so všetkými štátmi euroatlantickej oblasti a medzinárodnými organizáciami, ktoré uviedol vo svojom vystúpení v nasledujúcom poradí - OBSE, SNŠ, OZKB (Organizácia zmluvy o kolektívnej bezpečnosti)⁴⁷, EÚ a NATO. Podľa Lavrova, pridaná hodnota ZEB bude spočívať v tom, že záväzky, ku ktorým sa prihlásili štáty v dokumentoch OBSE a Rady Rusko-NATO sa stanú medzinárodne právne záväznými normami, pretože v uvedených dokumentoch sú síce deklarované, avšak sú právne nezáväzné. Vo

⁴⁶ Tamže.

⁴⁷ Tiež tzv. „Taškentská zmluva“, pozri ref. 31.

svojom vystúpení tiež zdôraznil, že na summite Rusko-EÚ v Nice 14. novembra 2008 prezident Francúzska Nicolas Sarkozy a prezident Ruska Dmitrij Medvedev navrhli, aby sa uskutočnil summit o ZEB na pôde OBSE. Podľa ruského ministra zahraničia, nemalo by ísť iba o klasické stretnutie lídrov krajín OBSE a spomínaných medzinárodných organizácií. Summit by mal prijať rozhodnutie o začatí rokovaní o ZEB a zároveň i o platforme, na ktorej by sa rokovania o ZEB viedli.⁴⁸

K obsahu návrhu ZEB sa ruský prezident Medvedev obšírnejšie vyjadril ešte vo svojej prednáške na univerzite v Helsinkách 20. apríla 2009.⁴⁹ Z hľadiska definovania obsahových prvkov ZEB nepovedal nič viac, než to čo povedal v Eviane v októbri 2008. Avšak, na rozdiel od prednášky v Eviane, kde hovoril, že príčiny súčasnej krízy medzinárodných vzťahov treba hľadať v jednostranných krokoch USA po 11. septembri 2001, v Helsinkách ako jednu z najhlavnejších príčin „krízy systému“ prízvukoval a zdôrazňoval vojenskú operáciu NATO proti Juhoslávii v roku 1999. Ako hlavnú príčinu vzniku idey ZEB a zároveň cieľ, ktorý touto iniciatívou sleduje ruská diplomacia, definoval ako „nepripustnosť fragmentácie európskej bezpečnosti“ a „dosiahnutie nedeliteľnosti európskej bezpečnosti“. V Helsinkách sa viac zmienil o možnom formáte rokovaní o ZEB, pričom v podstate zopakoval hlavné body z vystúpenia ministra zahraničných vecí Sergeja Lavrova na 16. zasadaní Rady ministrov zahraničných vecí OBSE z decembra 2008.

V helsinskom prejave, ruský prezident vylúčil možnosť, že by platformou na rokovania o ZEB mohla byť ktorákoľvek z existujúcich regionálnych organizácií - NATO, EÚ, SNŠ, OZKB (Taškentská zmluva). Ako dôvod uviedol skutočnosť, že v nich nie sú zastúpené všetky štáty euroatlantickej oblasti. V OBSE sú, avšak, podľa prezidenta Medvedeva, s OBSE má Rusko problém, pretože sa príliš v posledných rokoch sústredila na riešenie nedôležitých vecí a prestala sa venovať agende, kvôli ktorej bola zriadená.⁵⁰ Podľa Medvedeva, potrebujeme inú platformu pre rokovania o ZEB. Vo svojom prejave načrtol možný kompromis, keďže členské krajiny EÚ sa v drivej väčšine zasadili o to, aby diskusia o ruskom návrhu prebiehala na pôde OBSE. „Časť našich partnerov podporuje myšlienku, aby sa summit konal v rámci OBSE. Sme na to pripravení“.⁵¹ Úvodný summit by mal, podľa Medvedeva, prijať dve hlavné rozhodnutia: rozhodnúť o začatí rokovaní o ZEB a 2. zadefinovať platformu, na ktorej by rokovania o ZEB prebiehali. V každom prípade však zdôraznil, že rokovacia platforma by mala byť vytvorená mimo pôdy existujúcich regionálnych organizácií, vrátane OBSE.

⁴⁸ „Osnovnyje tezisy vystuplenija Ministra inostrannyh del Rossiji S.V. Lavrova na special'nom zasedaniji glav delegacij na 16-om zasedaniji SMID OBSJe, Čel'sinki, 4 dekabria 2008 goda: Rossijskaja iniciativa o Dogovore o jevropejskoj bezopasnosti“. *Ministerstvo Inostrannyh Del Rossijskoj Federaciji. Oficial'nyj sajt: www.mid.ru*; archiv vystuplenij Ministra inostrannyh del Rossiji.

⁴⁹ „Vystuplenije v Universitete Čel'sinki i otvety na voprosy auditoriji“, Čel'sinki, 20 apreľa 2009 goda. *Prezident Rossiji. Oficial'nyj sajt: www.kremlin.ru*, archiv vystuplenij.

⁵⁰ Rusko niekoľkokrát kritizovalo volebné misie OBSE ako nástroj zasahovania do vnútorných vecí suverénnych krajín, najmä v súvislosti s monitoringom volieb zo strany OBSE v post-sovietskych krajinách.

⁵¹ „Vystuplenije v Universitete Čel'sinki...“, cit. zdroj.

V tomto prejave použil prvýkrát i termín na označenie návrhu ZEB ako návrhu na vytvorenie „Helsínk plus“.⁵²

Počas výročnej hodnotiacej konferencie OBSE o bezpečnosti, ktorá sa konala vo Viedni 23-24. júna 2009, ruská strana predstavila rozšírený návrh o ZEB v podobe non-paper.⁵³ Rozšírený návrh obsahuje 9 bodov na rozdiel od prezentácie prezidenta Medvedeva, ktorý v Eviane v októbri 2008 predstavil 5 bodov navrhovanej ZEB. V podstate však v materiáli Misie RF pri OBSE ide iba o jeden nový bod, ktorý nebol obsiahnutý v pôvodnom návrhu prezidenta Medvedeva prednesenom v Berlíne v júni 2008. V materiáli Misie RF pri OBSE je uvedený pod poradovým číslom 8. Ide o návrh, aby súčasťou ZEB boli i pravidlá odstraňujúce nedostatok kontrolných mechanizmov pri spolupráci medzi štátmi a medzinárodnými organizáciami v euroatlantickom priestore v bezpečnostnej oblasti, vrátane pravidiel pre harmonizáciu spolupráce a súčinnosti jednotlivých štátov a medzinárodných organizácií pri riešení bezpečnostných otázok na báze princípov ukotvených v Charte OSN, vrátane rešpektovania kľúčového postavenia Bezpečnostnej rady OSN.⁵⁴ Ide o zdôraznenie významu inštitucionálneho rámca pre spoluprácu medzi budúcimi signatármi ZEB.

Ostatné prvky, ktoré sú v júnovom non-paper Misie RF pri OBSE uvedené osobitne ako samostatné obsahové prvky ruského návrhu, iba rozvádzajú body, ktoré uviedol už prezident Medvedev v Eviane v októbri 2008. Ako samostatný bod non-paperu (č. 3) je uvedená potreba definovania spôsobov prevencie a mierového riešenia medzinárodných konfliktov (časť bodu 2 z vystúpenia prezidenta v Eviane). Osobitne je uvedený pod číslom 7 návrh na „novú kvalitu spolupráce“ pri zabránení šírenia ZHN a pod. (časť bodu 5 z vystúpenia Medvedeva v Eviane). Ako osobitný bod (číslo 9) je uvedená potreba zorganizovať summit hláv štátov a medzinárodných organizácií v euroatlantickej oblasti, ktorý by rozhodol o spôsobe a začiatku rokovaní o ZEB. Tento bod je v materiáli v podstate omylom, pretože nejde o obsahový návrh – čo by mala obsahovať ZEB – ale o inštitucionálnu záležitosť a politický návrh na spôsob začatia medzinárodných rokovaní o ruskom návrhu.⁵⁵

Niektoré ďalšie stránky ruského návrhu rozviedol námestník ministra zahraničných vecí RF Alexander Gruška vo svojom vystúpení na zasadaní Parlamentného zhromaždenia OBSE vo Viedni dňa 20. februára 2009. Podľa Gruška, východné rozširovanie NATO reprodukuje zastaralú bezpečnostnú logiku a mylnú predstavu, že je možné posilniť vlastnú bezpečnosť na úkor bezpečnosti iného. Táto logika vedie k opačnému výsledku: vznikajú nové deliace línie v Európe. Nová dohoda je najlepšia cesta k odstráneniu vzájomných podozrení a obáv. Podľa Gruška, ruská strana neodmieta humánnu

⁵² Tamže.

⁵³ „Elements of European Security Treaty (Developed Version). Contribution to the OSCE Annual Security Review Conference (Vienna, 23-24 June 2009). Non-paper“. *Permanent Mission of the Russian Federation to the OSCE*.

⁵⁴ Tamže.

⁵⁵ Tamže.

rozmer bezpečnosti a OBSE ako medzinárodnú organizáciu, avšak OBSE by sa mala znova viac venovať najproblematickejším oblastiam tvrdej bezpečnosti, pretože v týchto sférach kráčame späť a OBSE stráca svoj význam. OBSE je len jedna z možných inštitucionálnych platforiem na diskusiu o ruskom návrhu, s tým, že v rámci OBSE by sa mali diskutovať najmä otázky kontroly zbrojenia a niektoré iné otázky politicko-vojenskej bezpečnosti.⁵⁶

Zaujímavý pohľad na ruskú iniciatívu ponúkol riaditeľ Odboru pan-európskej spolupráce MZV Ruska Vladimír Voronkov. Vo svojom článku, ktorý bol zverejnený v odbornom časopise ruského MZV „Medzinárodný život“ v júni 2009 zopakoval hlavné tézy návrhu prezidenta Medvedeva a uviedol niektoré ďalšie súvislosti. Rozvinul argumenty o pridanej hodnote ZEB a prišiel s návrhmi ako organizovať rokovania o ZEB. Podľa Voronkova, OBSE nie je právne zaväzujúca organizácia a nemá právnu spôsobilosť. V OBSE rovnako ako i v Rade Rusko-NATO existujú iba politické záväzky, nie sú tam právne záväzky. V NATO majú záväzky členských krajín právne zaväzujúci charakter. Rusko chce mať vlastnú bezpečnosť podchytenú zmluvne a s právne zaväzujúcimi záväzkami so svojimi partnermi. Voronkov navrhuje rozdeliť rokovania o ZEB, ak by sa mali uskutočniť „pod dáždnikom OBSE“ tematicky a geograficky, berúc do úvahy dejiny diplomacie. Podľa neho, napríklad, Helsinki by sa mohli stať miestom rokovaní o princípoch medzinárodných vzťahov v rámci rokovaní o ZEB. V Ženeve by sa mohlo rokovať o kontrole zbraní, v Belehrade o riešení regionálnych konfliktov, vo Viedni o mechanizmoch monitoringu a budovania dôvery a nakoniec, v Astane o nových výzvach a hrozbách pre medzinárodnú bezpečnosť.⁵⁷

Odhliadnuc od vyššie uvedených aspektov návrhu, ktoré predstavili úradníci ruského MZV, oficiálna obsahová predstava Ruska o ZEB sa od jej prvej prezentácie vo vystúpeniach prezidenta Medvedeva v roku 2008 až po non-paper Misie RF pri OBSE z júna 2009, v priebehu viac než jedného roka, príliš nezmenila a neobohatila. Pozoruhodné je i to, že prezident Medvedev sa – po svojej prednáške na univerzite v Helsinkách v apríli 2009 – téme ZEB vo svojich verejných vystúpeniach prakticky prestal venovať. Jeho zahraničné prejavy v uvedenom období boli venované najmä otázkam riešenia dôsledkov globálnej finančnej a hospodárskej krízy. V kľúčovom prejave roka – posolstvo Prezidenta Ruska členom Federálneho zhromaždenia Ruskej federácie, ktorý predniesol dňa 12. novembra 2009, - sa prezident Dmitrij Medvedev zmienil o ruskej iniciatíve na uzavretie ZEB *iba jednou jedinou vetou*.⁵⁸

Od čias nástupu do funkcie prezidenta Vladimíra Putina v roku 2000 je pravidelný každoročný prejav prezidenta pred členmi obidvoch komôr ruského parlamentu považovaný za vrcholnú programovú

⁵⁶ Cit. podľa: Peuch, Jean-Christophe, „Russian Proposal for New European Security Pact Encounters Skepticism“. *Eurasianet.org*, 3/04/09.

⁵⁷ Voronkov, V.I., „Novaja architektura jevroejskoj bezopasnosti – put' vperiod“. *Meždunarodnaja žižň* 6/2009.

⁵⁸ „Poslanije Federal'nomu Sobraniju Rossijskoj Federacii“. Bolšoj Kremľovskij Dvorec, 12 nojabria 2009. *Prezident Rossiji. Oficialnyj sajt: www.kremlin.ru*; archiv vytuplenij.

udalosť vnútornej i zahraničnej politiky Ruska. Prezident vo svojom prejave hodnotí stav federácie a rámcuje priority ruskej vnútornej i zahraničnej politiky, ktoré sú „návodom pre činnosť“ ruskej administratívy a jednotlivých ministerstiev. Na základe vystúpení prezidenta Medvedeva v roku 2008 sa mohlo zdať, že jednej z kľúčových iniciatív súčasnej ruskej diplomacie, ktorá nesie i jeho meno, preda len, pripisuje väčšiu dôležitosť než ako to zaznelo v jeho posolstve Federálnemu zhromaždeniu RF 12. novembra 2009.

2.2. OFICIÁLNE ODPOVEDE Z EÚ A EXPERTNÁ DISKUSIA

Členské krajiny EÚ neodmietli „plán Medvedeva“, naopak, vyjadrili pripravenosť viesť diskusiu o ruskom návrhu. Po rusko-gruzínskej vojne v auguste 2008 iná reakcia zo strany EÚ možná ani nebola. Zároveň však EÚ a členské krajiny zdôraznili, že za vhodnú pôdu pre takúto diskusiu považujú OBSE. V druhej polovici roka 2008 bola kľúčová najmä pozícia Francúzska, ktoré predsedalo Rade EÚ. Francúzsky minister zahraničných vecí Bernard Kouchner, už mesiac po berlínskom prejave prezidenta Medvedeva, vo svojom vystúpení na Stálej rade OBSE vyhlásil, že je veľmi dôležité, aby diskusie o ruskom návrhu pokračovali vo Viedni na pôde OBSE.⁵⁹ Jednotný postoj členských krajín EÚ a aktívna pozícia Grécka ako predsedajúcej krajiny OBSE v roku 2009 donútili Rusko akceptovať skutočnosť, že rokovania o ruskom návrhu sa začnú na pôde OBSE.

27-28. júna 2009 sa na gréckom ostrove Korfu uskutočnilo neformálne stretnutie ministrov zahraničných vecí členských krajín OBSE. Na stretnutí sa zúčastnilo 56 štátov OBSE (44 zastúpených na úrovni ministrov zahraničných vecí) ako aj zástupcovia medzinárodných organizácií - OBSE, EÚ, NATO a OZKB. Stretnutie skončilo dohodou o začatí „Korfského procesu“ s cieľom zintenzívniť diskusiu o európskej bezpečnosti. Ministerka zahraničných vecí predsedajúcej krajiny Grécka Dora Bakoyannis po ukončení rokovaní v Korfu uviedla: „Dohodli sme sa na potrebe otvoreného, udržateľného, rozsiahleho a inkluzívneho dialógu o bezpečnosti a potvrdili sme, že OBSE je prirodzenou platformou pre ukotvenie tohto dialógu, pretože je to jediná regionálna organizácia, ktorá združuje všetky štáty od Vancouveru po Vladivostok na princípe rovnosti.“ Zároveň, dokumenty OBSE ako napr. Platforma pre kooperatívnu bezpečnosť umožňujú, aby na procese participovali i ďalšie medzinárodné organizácie. Prvé zhodnotenie bezpečnostného dialógu v rámci korfského procesu urobí Rada ministrov zahraničných vecí, ktorá sa stretne v Aténach v decembri 2009, na záver gréckeho predsedníctva v OBSE.⁶⁰

⁵⁹ Cit. podľa - “OSCE the forum to discuss future of European security, says French Foreign Minister”. *OSCE Press release*, 17 July 2008.

⁶⁰ „Corfu Process launched to take European security dialogue forward, says OSCE Chairperson“. *OSCE Press release*, 28 June 2009.

Zásadnú politickú pozíciu EÚ voči ruskému návrhu sformulovali a verejne predstavili v spoločnom článku pre francúzsky denník Le Monde francúzsky prezident Nicolas Sarkozy a nemecká kancelárka Angela Merkelová.⁶¹ Článok bol zverejnený v preddverí konania slávnostného summitu NATO pri príležitosti 60. výročia Aliancie, ktorý sa konal v dňoch 3-4. apríla 2009 symbolicky na francúzsko-nemeckom pohraničí (prvý deň bol hositeľom summitu francúzsky Strasbourg a druhý deň summitu prebiehal v nemeckom meste Kehl).

Francúzsky prezident a nemecká kancelárka v spoločnom článku pre Le Monde zdôraznili nasledujúce spoločné pozície: význam EÚ a NATO pre európsku bezpečnosť rastie a bude sa zvyšovať. Zároveň rastie a bude rásť i význam spolupráce medzi Nemeckom a Francúzskom. Nemecko-francúzska spolupráca v oblasti bezpečnosti má tri hlavné dimenzie – spolupráca na pôde NATO, EÚ a bilaterálna spolupráca vnútri oboch organizácií. Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika EÚ je posilnením Atlantickej aliancie a význam EÚ na medzinárodnej scéne ako aktéra medzinárodných vzťahov sa bude posilňovať. Obidvaja lídri zdôraznili potrebu revidovať strategický koncept NATO podobne ako sa to udialo v rokoch 1991 a 1999. Vyjadrili zároveň ľútosť nad tým, že strategické partnerstvo medzi NATO a EÚ stále ešte nezodpovedá ich očakávaniam kvôli pretrvávajúcim nezhodám medzi niektorými členskými štátmi. Zároveň vyjadrili nádej, že Rusko bude rešpektovať zásady a normy medzinárodných vzťahov, na formovaní ktorých sa podieľalo v Záverečnom akte z Helsínk 1975 a v Parížskej charte 1990, t.j. rešpektovanie územnej celistvosti štátov, nenarušiteľnosti hraníc a rovnosti štátov v rámci euroatlantickej oblasti. Obidvaja lídri zdôraznili, že proces rozširovania Aliancie a vstup nových krajín do NATO je a musí zostať slobodným rozhodnutím vlád demokratických krajín, ktoré splnia podmienky členstva a že tento postoj Francúzska a Nemecka je nemenný. Vyjadrili pripravenosť diskutovať o návrhu prezidenta Ruskej federácie Dmitrija Medvedeva o európskej bezpečnosti, zároveň však zdôraznili, že v prvom rade o ruskom návrhu budú diskutovať so spojencami a európskymi partnermi. V tejto diskusii je potrebné zobrať do úvahy názory každého štátu, avšak zároveň, musíme potvrdiť našu dôveru a záväzky voči EÚ, NATO a OBSE. Ako riešenie pre ďalší rozvoj bezpečnostnej spolupráce a dialógu s Ruskom obidvaja lídri uviedli potrebu oživiť činnosť Rady Rusko-NATO. Ak Rusko chce, EÚ je pripravená s ním viesť bezpečnostný dialóg v rámci dohodnutých a inštitucionalizovaných foriem spolupráce. Sarkozy i Merkelová vyjadrili názor, že Rusko by malo byť zapojené do diskusie o umiestňovaní systémov protiraketovej obrany s USA, a že táto otázka by mala byť i súčasťou agendy Rady Rusko-NATO. Obidvaja lídri vyjadrili podporu procesu jadrového odzbrojovania v súlade so Zmluvou o nešírení (Non-Proliferation Treaty), avšak, v dohľadnom čase považujú jadrové odstrašenie za účinný nástroj bezpečnostnej politiky. Obidvaja vyjadrili pevnú vôľu nedovoliť Iránu získať prístup

⁶¹ „Security, our joint mission“. Joint article by Mr. Nicolas Sarkozy, President of the French Republic, and Mrs Angela Merkel, Chancellor of Germany. Le Monde, 4 February 2009; <http://www.ambafrance-uk.org/Security-our-joint-mission.html>

k jadrovým zbraniam. Zároveň, podporili obnovenie rozhovorov medzi USA a Ruskom o redukcii strategických jadrových zbraní v rámci rozhovorov o START (Strategic Arms Reduction Treaty). Zmluvu o konvenčných silách v Európe (CFE) považujú za pilier európskej bezpečnosti a zároveň sa vyslovili o potrebe rokovať s Ruskom o jej modifikácii.⁶²

Verejné posolstvo lídrov dvoch kľúčových európskych krajín, ktoré boli prioritnými adresátmi ruského návrhu, bolo jasné – sme pripravení s Ruskom rokovať o aktuálnych otázkach európskej bezpečnosti, avšak, nie na úkor oslabenia Aliancie alebo EÚ, obchádzania OBSE alebo na úkor zastavenia procesu rozširovania NATO a obmedzenia slobodnej voľby demokratických krajín, ktoré splnia podmienky na členstvo. Pozíciu EÚ voči ruskému návrhu výstižne sformuloval i vysoký predstaviteľ pre SZBP Javier Solana. V obsiahlom rozhovore pre ruský internetový portál „Gazeta.ru“ sa vyjadril v nasledujúcom duchu: sme pripravení a chceme (EÚ) s Ruskom o jeho návrhu rokovať. Vychádzame z toho, že štruktúry vytvorené v Helsinkách (1975 – KBSE, potom OBSE) sa musia zachovať. Dokázali, že sú flexibilné a že sa môžu adaptovať k rôznym situáciám. Helsinki sa stali základom európskej bezpečnosti. Existuje priestor, aby sme sa pohli dopredu smerom k tomu, čo by sa dalo nazvať „Helsinki plus“. Chceme, aby tri koše dohôd zostali zachované – otázky týkajúce sa vlastnej tvrdej bezpečnosti, ekonomika a takisto ľudské práva a činnosť orgánov moci. Môžeme urobiť analýzu týchto troch košov a pohnúť sa ďalej.⁶³

Podľa reakcií politických lídrov členských krajín EÚ je možné konštatovať, že EÚ nie je pripravená (aspoň určite nebola v priebehu roku 2009 – pred rokovaním Rady ministrov zahraničných vecí OBSE v Aténach v decembri 2009) viesť rokovania o ruskom návrhu mimo pôdy OBSE, Rady Rusko-NATO, resp. bezpečnostného dialógu EÚ-Rusko v rámci Spoločného priestoru pre vonkajšiu bezpečnosť, dohoda o vytvorení ktorého - spolu s ďalšími tromi spoločnými priestormi - bola dosiahnutá na summite EÚ-Rusko v máji 2003.⁶⁴ Podľa prevládajúceho názoru v členských krajinách EÚ i NATO existuje dostatočný inštitucionálny priestor na rokovaníach s Ruskom o otázkach európskej bezpečnosti a preto neexistuje dôvod na vytvorenie novej osobitnej medzinárodnej platformy pre rokovania o ruskom návrhu o ZEB, ktoré požaduje ruská strana.

Ruský návrh vyvolal živú expertnú diskusiu v členských krajinách EÚ i NATO. Hlavné výhrady voči ruskému návrhu, ktoré v nej zazneli, je možné zhrnúť nasledovne: cieľom ruského návrhu je deštruovať postavenie i úlohu NATO v euroatlantickej bezpečnosti, oslabiť transatlantickú väzbu medzi USA a európskymi spojencami a zároveň spôsobiť prehlbovanie rozporov medzi členskými krajinami NATO i EÚ. Ak sa návrh zrealizuje, znamenalo by to priznanie členskými krajinami NATO

⁶² Tamže.

⁶³ „Chel'sinki stali osnovanijem bezopasnosti v Jevrope“. Rozhovor Aleksandra Artemjeva s Javierom Solanom. *Gazeta.ru*, 7.8.2009.

⁶⁴ Pozri - http://ec.europa.eu/external_relations/russia/common_spaces/external_security_en.htm

a EÚ ruskej sféry vplyvu v rámci územia bývalého ZSSR, t.j. nové rozdelenie Európy podľa vzoru povojnovej Jaltskej dohody.⁶⁵ Ruský návrh oslabuje OBSE, hoci – aspoň doteraz - neobsahuje nič iné, iba rekapituláciu základných princípov medzinárodných vzťahov, ktoré už sú obsiahnuté v Zakladajúcom akte z Helsínk. Rusku nejde o nič iné ako o zastavenie procesu rozširovania NATO smerom na východ a zabránenie prípadnému vstupu do NATO Gruzínska a Ukrajiny.⁶⁶ Ruský návrh je potrebné využiť na debatu v rámci NATO a EÚ s cieľom revidovať strategický koncept NATO a nájsť komplementaritu so SZBP a EBOP v rámci EÚ. V každom prípade je potrebné docieľiť, aby ruská iniciatíva neoslabilo NATO, EÚ a úlohu OBSE. Západ by nemal ignorovať ruskú iniciatívu, avšak, mal by docieľiť, aby Rusko konkretizovalo návrh o ZEB.⁶⁷ Kľúčovú úlohu v bezpečnostnom dialógu s Ruskom by mala zohrať EÚ, pretože nedôvera medzi Ruskom a NATO je príliš veľká.⁶⁸ Západ by mal realizovať dvojkoľajnú politiku voči Moskve – angažovať ju a zároveň strážiť. Západní spojenci by mali zostať radšej skeptickí pri hodnotení vlastnej schopnosti zmeniť svetonázor Ruska.⁶⁹ Zhruba tak by bolo možné zhrnúť hlavné body expertnej debaty o ruskom návrhu v členských krajinách NATO a EÚ.

⁶⁵ Van Herpen, Marcel H., "Medvedev's Proposal on a Pan-European Security Pact. Its Six Hidden Objectives And How the West Should Respond". *Cicero Working Paper WP 08-03*, October 2008. Pozri tiež napr. - Peuch, Jean-Christophe, "Russian Proposal for New European Security Pact Encounters Skepticism". *Eurasianet.org*, 4 March 2009.

⁶⁶ Emerson, Michael, „The Struggle for a Civilised Wider European Order. Elements for a European Security Strategy“. *CEPS Working Document No 307/October 2008*.

⁶⁷ Lo, Bobo, „Medvedev and the new European security architecture“. *Centre for European Reform Policy Brief*, July 2009.

⁶⁸ Fernandes, Sandra Dias, „Time to reassess the European security architecture? The NATO-EU-Russia Security Triangle“. *EPIN Working Paper*, no. 22/March 2009.

⁶⁹ Valasek, Tomas, „NATO, Russia and European security“. *Centre for European Reform Working Paper*, November 2009.

3. OČAKÁVANÝ ĎALŠÍ POSTUP RUSKEJ DIPLOMACIE

Nie je možné očakávať, že Rusko sa uspokojí s rokovaniami o návrhu o ZEB iba na pôde OBSE a rezignuje na pokus dosiahnuť iniciovanie a inštitucionalizáciu osobitného medzinárodného procesu, v rámci ktorého by sa viedli rokovania o ruskom návrhu. Záujem Ruska o „návrat do systému európskej bezpečnosti“ je príliš silný na to, aby Rusko na tento záujem rezignovalo. V pozadí záujmu Ruska dosiahnuť postavenie v európskom systéme bezpečnosti, ktoré mu umožní byť súčasťou európskych riešení, - presnejšie povedané byť insiderom systému, nie outsiderom – sú nielen bezpečnostné, strategicko-vojenské a historicko-mentálne dôvody, ale i veľmi závažné hospodárske dôvody. Európske trhy s ropou a zemným plynom sa podieľajú zhruba 70 % na exporte uhl'ovodíkov z Ruska, ktorý tvorí viac než 50 % príjmov štátneho rozpočtu Ruska. Na tento svoj „európsky“ záujem Rusko nemôže a ani nedokáže rezignovať.⁷⁰ Ak nebude súčasťou systému, bude nútené systém konfrontovať až dotedy, pokiaľ sa to nezmení. Závisí od EÚ a NATO, a samozrejme, od členských krajín oboch organizácií, akú mieru konfrontácie s Ruskom sú pripravené a ochotné znášať a na akú mieru kompromisu sú ochotné ísť.

Ruská strana privítala začatie „korfského procesu“ na pôde OBSE, avšak, zároveň, zdôraznila, že „korfský proces na pôde OBSE a iniciatíva rokovaní o ZEB sú dve odlišné politické záležitosti, ktoré však neprotirečia spoločnému cieľu – dosiahnutie väčšej dôvery v euroatlantickej oblasti od Vancouveru po Vladivostok“.⁷¹ V roku 2010 očakávame, že ruská diplomacia sa pokúsi o dosiahnutie dvoch cieľov, ktoré sa týkajú vytvorenia medzinárodnej platformy pre rokovania o ruskom návrhu:

- 1) uskutočnenie summitu hláv štátov euroatlantickej oblasti v rámci OBSE, ktorý by prijal rozhodnutie o začatí procesu rokovaní o ruskom návrhu mimo rámca OBSE a definoval ich formát, a
- 2) zorganizovanie summitu vedúcich predstaviteľov kľúčových organizácií v euroatlantickej oblasti (OBSE, EÚ, NATO, SNŠ a OZKB) s cieľom začať konzultácie o ich možnom budúcom zmluvnom vzťahu.

⁷⁰ Pozri napr. - Liuhto, Kari, *The EU-Russia gas connection: Pipes, politics and problems*. Turku School of Economics, Pan-European Institute, 8/2009; Kefferpütz, Roderick, *EU-Russian Natural Gas Relations: Pipeline Politics, Mutual Dependency, and the Question of Diversification*, Heinrich Böll Foundation, 3/2009 a pod.

⁷¹ Pozri článok riaditeľa Odboru pre pan-európsku spoluprácu MZV RF – Voronkov, Vladimír, „The European Security Treaty After Corfu“. *PIR-Centr – Centr političeskich issledovanij Rossiji*, 13.07.2009; <http://pircenter.org/data/publications/siengl1-10/09-07-13%20Voronkov%20article.pdf>

Obidva ciele si neprotirečia a ruská diplomacia na nich môže pracovať paralelne. Samozrejme, prioritu má summit OBSE, ktorý je možné označiť za „program maximum“ ruskej diplomacie v roku 2010. V súvislosti so summitom, ruská strana bude usilovať, po prvé, aby sa summit OBSE v roku 2010 vôbec uskutočnil; po druhé, aby do svojej agendy zaradil rokovanie o ruskom návrhu, a po tretie, aby prijal dve rozhodnutia, ktoré Rusko potrebuje, aby pokročilo s realizáciou iniciatívy ZEB, t.j. rozhodnutie o začatí samostatného medzinárodného procesu rokovaní o ruskom návrhu a definovanie ich formátu.

S najväčšou pravdepodobnosťou sa summit OBSE v roku 2010 uskutoční. Posledný summit OBSE sa konal pred 10 rokmi v roku 1999 v Istanbule. V roku 2010 uplynie 35 rokov od chvíle keď lídri 35 štátov podpísali Záverečný akt KBSE v Helsinkách v roku 1975. Predbežný záujem o zorganizovanie výročného summitu OBSE naznačilo Fínsko, hlavné mesto ktorého bolo dejiskom podpísania Záverečného aktu 1. augusta 1975. Podľa informácií fínskeho periodika *Helsingin Sanomat* odvolávajúceho sa na zdroje z fínskeho MZV, konzultácie o zorganizovaní summitu OBSE v roku 2010 v Helsinkách sa viedli za zatvorenými dvermi v rámci OBSE na úrovni veľvyslancov. Zdržanlivosť fínskej strany je spôsobená tlakom Ruska na to, aby sa predmetom rokovaní na summite stal návrh prezidenta Medvedeva o ZEB. Ruská iniciatíva je ešte stále nedostatočne čitateľná, postoj USA je nejasný a EÚ sa ešte potrebuje dohodnúť na spoločných cieľoch a postupe voči ruskej iniciatíve. To boli hlavné dôvody, ktoré ešte v júni 2009 uviedol denník *Helsingin Sanomat* opierajúc sa o zdroje z fínskeho MZV ako dôvod pre zdržanlivosť Fínska v otázke zorganizovania výročného summitu OBSE v roku 2010.⁷²

Bez ohľadu na konečné rozhodnutie Fínska, záujem zorganizovať výročný summit OBSE v roku 2010 jednoznačne prejavil Kazachstan, ktorý sa ako prvá stredoázijská krajina a ako prvá krajina SNŠ vôbec ujme predsedníctva v OBSE v roku 2010. V rámci príprav na predsedníctvo v OBSE kazašská diplomacia vyjadrila flexibilitu a pripravenosť zorganizovať summit OBSE počas svojho predsedníctva v Astane.⁷³ Predseda hornej komory kazašského parlamentu a podpredseda Parlamentného zhromaždenia OBSE Kassym-Žomart Tokajev vo svojom vystúpení na jesennom zasadaní PZ OBSE vyzval štáty OBSE, aby podporili iniciatívu Kazachstanu zorganizovať summit OBSE v roku 2010 a vyjadril presvedčenie, že summit sa uskutoční v Astane.⁷⁴ Francúzsky prezident

⁷² „Finland considers organising OSCE summit next year. Meeting would mark 35th anniversary of Helsinki CSCE Summit“. *Helsingin Sanomat*, 3.6.2009.

⁷³ Pozri napr. – „Kazakhstan’s Preparation for OSCE Chairmanship in 2010. Non-paper“. *Embassy of Kazakhstan in Washington, DC*, 2009.

⁷⁴ „Senate Speaker Advocates OSCE Summit in Astana Next Year“. *Astana Calling*, Issue no. 3, 13 October 2009 (bi-weekly online publication of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan: www.mfa.kz).

Nicolas Sarkozy počas svojej návštevy v Kazachstane v októbri 2009 vyjadril podporu kazašskej iniciatívy: „Francúzsko podporuje Vašu iniciatívu. Ja sa na summite OBSE zúčastním“.⁷⁵

Prezident Parlamentného zhromaždenia OBSE Joao Soares navštívil Kazachstan v novembri 2009. Počas rokovaní s prezidentom Kazachstanu Nursultanom Nazabajevom sa zhodli na tom, že rok 2010 je veľmi vhodným rokom na to, aby sa uskutočnil summit OBSE. Ako dôvody uviedli: summit OBSE sa nekonal už 11 rokov, v roku 2010 sa naplní 35. výročie podpísania Záverečného aktu z Helsínk a 20. výročie podpísania Parížskej charty.⁷⁶ Samozrejme, ako dôvod je možné dodať i 65. výročie od ukončenia 2. svetovej vojny v roku 2010 a v neposlednej miere je potrebné zobrať do úvahy i ambície politického vedenia Kazachstanu pri príležitosti predsedníctva v OBSE a príležitosti medzinárodne prezentovať vlastnú krajinu.

Zatiaľ čo predstavitelia fínskeho MZV, podľa informácií denníka *Helsingin Sanomat*, zdôvodňovali zdržanlivosť Fínska pri rozhodovaní o zorganizovaní summitu OBSE s odvolaním sa na nejasnosť ruskej iniciatívy a jej možným zaradením do rokovania summitu, v materiáloch kazašského MZV, ktoré jasne deklarujú záujem Kazachstanu o zorganizovanie summitu, sa rovnako jasne deklaruje i záujem, aby sa na summite rokovalo o návrhu ruského prezidenta Medvedeva a súčasne sa všade spomína i skutočnosť, že túto iniciatívu podporuje i francúzsky prezident Nicolas Sarkozy.⁷⁷

Summit OBSE sa v roku 2010, podľa všetkého, uskutoční alebo v Aстане alebo v Helsinkách, otázky sú však dve veci: po prvé, či do jeho programu bude zaradené rokovanie o ruskom návrhu o ZEB; a po druhé, či prijme rozhodnutia, ktoré ruská diplomacia v súvislosti s implementáciou svojej iniciatívy očakáva. V každom prípade, niet pochyb o tom, že Rusko podporí konanie summitu OBSE v kazašskej Aстане. Vhodnejšia príležitosť sa ruskej diplomacii naskytne už len ťažko, keďže Kazachstan je strategickým spojencom Ruska, nielen ako kľúčová krajina v regióne strednej Ázie ale i v rámci SNŠ a OZKB, ktoré chce Rusko vidieť za stolom rokovaní spolu s NATO i EÚ o návrhu Medvedeva.

Ak sa summit OBSE uskutoční a zároveň, nepodarí sa do jeho programu dostať rokovanie o ruskom návrhu alebo summit nebude pripravený tak, aby rozhodol o nezávislej platforme pre rokovania o ruskom návrhu, nie je možné vylúčiť ani snahu Ruska zvolať medzinárodný summit v ohraničenej verzii, t.j. za účasti hláv štátov skupiny krajín euroatlantickej oblasti, bez ohľadu na korfský proces a OBSE. Rusko sa pokúsi získať pre svoj zámer skupinu krajín, vrátane minimálne aspoň jednej „veľkej“ európskej krajiny (Francúzsko, Nemecko alebo Taliansko), ktoré by podporili jeho iniciatívu na zahájenie samostatného procesu medzinárodných rokovaní o návrhu ZEB. Proces bude deklarovaný

⁷⁵ Tamže.

⁷⁶ „President Soares pays official visit to Kazakhstan“, www.oscepa.org, 11 November 2009.

⁷⁷ Pozri ref. č. 73 a č. 74.

ako otvorený pre všetky zainteresované krajiny. Takýto postup ruskej diplomacie je málo pravdepodobný, avšak, ak zlyhá program maximum, t.j. summit OBSE, vylúčiť ho nie je možné.

Ďalším cieľom ruskej diplomacie v roku 2010 bude zorganizovanie summitu vedúcich predstaviteľov kľúčových organizácií v euroatlantickej oblasti (OBSE, EÚ, NATO, SNŠ a OZKB). Podľa riaditeľa Odboru pre pan-európsku spoluprácu MZV RF Vladimíra Voronkova, „takéto stretnutie by sa malo udiť na báze Platformy kooperatívnej bezpečnosti schválenej v rámci OBSE v roku 1999. Mohlo by porovnať bezpečnostné stratégie všetkých týchto štruktúr a takto sa stať dôležitým krokom dopredu pri rozvíjaní zjednotených prístupov smerom k ustanoveniu nedeliteľného bezpečnostného priestoru v euroatlantickej oblasti“.⁷⁸

Predsa len, zvolať summit vedúcich predstaviteľov piatich medzinárodných organizácií s účelom začatia rokovaní o ruskom návrhu je jednoduchšie, než zorganizovať summit hláv 56 štátov, ktoré sú členmi OBSE, s tým istým účelom. Na strane druhej, je zrejmé, že summit lídrov kľúčových medzinárodných organizácií nemôže nahradiť summit hláv štátov z hľadiska medzinárodnej politickej legitimacy, ktorá je potrebná pre ďalší postup ruskej diplomacie pri realizácii návrhu prezidenta Medvedeva o ZEB. Skutočnosť, že ruská strana zatiaľ predstavila iba veľmi všeobecné princípy návrhu o ZEB – tie sa v postate nezmenili od berlínskej reči prezidenta Medvedeva v júni 2008 – a nie podrobnejší obsahový návrh ZEB, môže svedčať o dvoch skutočnostiach: 1) Rusko chce, aby podrobnejší návrh ZEB vznikol v dôsledku rokovaní v rámci medzinárodnej platformy so špecifickým mandátom; alebo 2) podrobnejší návrh pripraví, resp. predstaví až na základe zohľadnenia vývoja mandátu pre medzinárodné rokovania, ak samozrejme, nejaký medzinárodný mandát pre rokovania o iniciatíve prezidenta Medvedeva získa.

⁷⁸ Pozri ref. č. 71. Záujem RF zorganizovať v roku 2010 summit lídrov kľúčových medzinárodných organizácií v euroatlantickej oblasti (OBSE, NATO, EÚ, SNŠ a OZKB) potvrdil i hovorca MZV RF Andrej Nesterenko vo svojej prednáške na pôde Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, ktorá sa uskutočnila 18. novembra 2009. Andrej Nesterenko vo svojej prednáške predstavil návrh prezidenta Medvedeva na uzatvorenie ZEB.

4. ODPORÚČANIA PRE ZAHRANIČNÚ A BEZPEČNOSTNÚ POLITIKU SR

Uvažujúc o možnom stanovisku SR voči ruskej iniciatíve, hneď v úvode je potrebné pripomenúť niekoľko základných, na prvý pohľad možno i triviálnych skutočností. Sú však mimoriadne dôležité, pretože ruský návrh sa týka bezpečnostných záujmov SR.

Súčasná podoba európskeho systému bezpečnosti je výsledkom medzinárodného vývoja za posledných 60 rokov od ukončenia 2. svetovej vojny, vrátane 20 rokov od ukončenia studenej vojny. Medzinárodné organizácie a pravidlá, na ktorých súčasný európsky bezpečnostný systém stojí, sú výsledkom dlhodobého vývoja a sú overené skúškou času. Prežili tie medzinárodné organizácie a pravidlá, ktoré boli akceptované drvivou väčšinou krajín v Európe a ponúkli odpovede nielen na otázky ich medzinárodnej bezpečnosti ale i na otázky ich modernizácie a rozvoja na báze európskych hodnôt. Základom systému európskej bezpečnosti je transatlantická väzba medzi USA a európskymi spojencami zosobnená NATO, ktoré je v prvom rade obrannou Alianciou a až potom všetkým ostatným. Ďalším fundamentom súčasnej bezpečnej a prosperujúcej Európy je Európska únia, ktorá je kľúčovým európskym integračným projektom na báze štyroch základných slobôd (sloboda pohybu tovaru, služieb, kapitálu a ľudí). Európska únia je nielen „medzištátnym projektom“, je hlavne a najmä, modernizačným projektom pre všetky európske krajiny, ktoré majú záujem ďalej sa rozvíjať a modernizovať svoje ekonomiky, sociálne systémy a demokratické inštitúcie podľa vzoru a pravidiel EÚ. NATO a EÚ sú dvomi vzájomne prepojenými spojenými nádobami a uhlovými kameňmi systému európskej bezpečnosti. Znova je potrebné zdôrazniť, že súčasná podoba Aliancie i Únie je výsledkom takmer 60-ročného vývoja.

Slovenská republika investovala nemalé prostriedky, uskutočnila neľahké reformy a vynaložila obrovské úsilie počas posledných desiatich rokov, aby sa stala súčasťou bezpečného a prosperujúceho západného sveta a jeho dvoch kľúčových organizácií. Slovenská republika ako malá krajina s obmedzeným mocenským potenciálom musí mať záujem na efektívnom a úspešnom fungovaní inštitúcií, ktorých je rovnoprávnym a rovnocenným účastníkom – v prvom rade NATO a EÚ. Silné NATO a silná EÚ s jasne stanovenými pravidlami sú zárukou, že malé európske štáty nebudú obeťou „veľkých hier“ veľkých štátov – dejiny Európy sú plné poučení na túto tému. Akákoľvek oslabenie NATO i EÚ, by znamenalo oslabenie fungujúceho európskeho systému bezpečnosti, najmä z pohľadu malých krajín, vrátane SR. Akákoľvek zmena existujúceho medzinárodného bezpečnostného režimu – čo je podstata ruskej iniciatívy – nesie so sebou riziko zmeny existujúcich pravidiel a následne i inštitúcií, čo nie je v záujme SR.

SR musí usilovať o dobré vzťahy medzi NATO a EÚ na strane jednej a Ruskom na strane druhej. Zároveň však, SR nemôže mať záujem podporiť iniciatívy tretích krajín pokiaľ v sebe nesú čo len najmenšie riziko možnej zmeny pravidiel, ktoré by následne mohli zmeniť i inštitúcie, garantujúce bezpečnosť a prosperitu Slovenska. Ruská iniciatíva má stále ešte veľmi vágny a nejasnú podobu na to, aby bolo možné urobiť dôkladnú analýzu rizík, ktoré so sebou prináša pre ďalšie fungovanie NATO a EÚ. Dokiaľ ruská strana nepredloží podrobne vypracovaný návrh o ZEB, v podstate neexistuje nutnosť, aby SR zaujímala vôbec nejaké - kladné alebo negatívne stanovisko - k ruskému návrhu. V podstate zatiaľ (november 2009) niet k čomu. 9 navrhovaných obsahových prvkov ZEB (rozšírená verzia 5 prvkov prezidenta Medvedeva) sú veci, ktoré už sú obsiahnuté v hlavných dokumentoch Charty OSN, Záverečného aktu z Helsínk, Parížskej charty a pod. Rusko vo svojom návrhu, aspoň zatiaľ, neponúka nové obsahové riešenia.

Čo je však nové v ruskom návrhu je nová medzinárodná inštitucionálna forma systému v podobe novej záväznej zmluvy. Nová zmluva v podobe v akej ju požaduje ruská strana by znamenala nie reformu existujúceho systému ale jeho „zámenu“, resp. výmenu. Výmena systému európskej bezpečnosti, ktorý je prirodzeným produktom 60 ročného vývoja za novú zmluvu o európskej bezpečnosti je rizikovým krokom par excellence samým o sebe. V minulosti nikdy neexistovali ideálne systémy medzinárodnej alebo európskej bezpečnosti. Nie je možné ani tvrdiť, že i ten súčasný je ideálny, závisí od uhla pohľadu a definície záujmov každého zúčastneného aktéra. V každom prípade nikdy neboli dlhodobo funkčné tie systémy medzinárodnej bezpečnosti, ktoré vychádzali iba z medzištátnych zmlúv medzi zúčastnenými aktérmi. Dejiny diplomacie nás učia, že aliancie a medzinárodné dohody fungovali iba vtedy ak boli uzavreté štátmi zdieľajúcimi rovnaké hodnoty. Európe trvalo dlhé storočia, aby sa pomaly a za veľmi vysokú cenu dopracovala k projektu súčasnej Európskej únie, vrátane transatlantického partnerstva s USA. Prečo by mali európske krajiny, ktoré chcú byť súčasťou existujúceho fungujúceho systému i medzinárodných organizácií, ktoré sú základom ich prosperity a bezpečnosti, znova individuálne podpisovať nejakú novú bezpečnostnú zmluvu podľa vzoru aliancií a „mierových zmlúv“ z obdobia pred 20. storočím?

Zahraničnopolitické rozhodnutia krajín, ktoré sú súčasťou európskeho integračného projektu na báze EÚ a NATO, sú pokračovaním ich vnútornej politiky, t.j. nie sú iba bezpečnostnými rozhodnutiami, v prvom rade sú rozhodnutiami o modernizácii spoločností na báze zdieľaných európskych hodnôt a zdieľanej vízie spoločnej európskej modernizácie. Ich obsahom a predmetom nie je v prvom rade fixácia vonkajšieho prostredia za každú cenu. Paradoxná na ruskom návrhu je skutočnosť, že Rusko ponúka riešenie v podobe uzavretia „novej mierovej zmluvy“ bez ohľadu na to, že jej nepredchádzala vojna. Kľúčovým otáznikom je tiež skutočnosť, že Rusko má iné preferencie vlastnej modernizácie než štáty združené v NATO i EÚ a hlási sa k iným hodnotám. Akákoľvek nová európska bezpečnostná dohoda s Ruskom, ktorá by znemožnila postsovietskym krajinám slobodne sa rozhodnúť o ich budúcnosti a spôsobe modernizácie, je jednoducho neprípustná.

Jediná cesta pre pokračovanie ruskej iniciatívy, pokiaľ chce mať nádej na nejaký reálny výsledok, je dohoda medzinárodných organizácií, ktoré predstavujú záujmy štátov v euroatlantickej oblasti, nie jednotlivých štátov. V tomto zmysle je ruská iniciatíva požadujúca zvolanie summitu hláv lídrov štátov OBSE a získanie mandátu na rokovanie všetkých štátov a medzinárodných organizácií, jednoducho povedané, neadekvátne. Alebo sa dohodne 5 medzinárodných organizácií, ktoré dostanú mandát na rokovania od členských krajín, ktoré ich tvoria, alebo sa nedohodne 56 členských štátov OBSE. To sú dva základné scenáre pre ďalší vývin ruskej iniciatívy. Ruská iniciatíva má šancu na úspech iba za predpokladu, ak povedie k zefektívneniu fungovania a možno i reforme OBSE a zlepšeniu spolupráce medzi NATO, EÚ na strane jednej a SNŠ spolu s OZKB na strane druhej. Zároveň však nemôže mať vyhliadky na úspech pokiaľ by mala zamedziť bývalým sovietskym krajinám, vrátane členských krajín SNŠ a OZKB vstúpiť do NATO alebo EÚ, pokiaľ sa tak rozhodnú ich občania a vlády, a pokiaľ splnia kritéria členstva. Európu už nemožno rozdeliť žiadnou novou „mierovou“ alebo „bezpečnostnou“ zmluvou.

Základné body možnej pozície SR voči ruskej iniciatíve je možné zhrnúť nasledovne:

1. Podporiť pokračovanie „korského procesu“ tak, aby prispel k dôslednému vyhodnoteniu plnenia medzinárodných dohôd v rámci všetkých troch košov dohodnutých v Helsinskom Záverečnom akte z roku 1975. Ambíciou i cieľom „korského procesu“ by mala byť modernizácia a reforma OBSE, vrátane dosiahnutia jej právnej subjektivity. V rámci korského procesu je dôležité udržať jednotu pozícií členských krajín EÚ a NATO.
2. Podporiť rokovania medzi NATO a EÚ s Ruskom o bezpečnostných otázkach, ktoré Rusko považuje za dôležité, resp. prejavuje potrebu o nich rokovať. Je dôležité, aby platformou pre rokovania a prípadne i nových dohôd v oblasti tvrdej bezpečnosti bola Rada Rusko-NATO. Platformou pre rokovania o všetkých ostatných bezpečnostných otázkach by mal byť bezpečnostný dialóg medzi EÚ a Ruskom v rámci Spoločného priestoru pre vonkajšiu bezpečnosť.
3. Podporiť dosiahnutie dohody a jednoty členských krajín v rámci NATO a EÚ voči ruskému návrhu. Diskusie o strategickom koncepte NATO a revízii bezpečnostnej stratégie EÚ, resp. ich výsledky a záverečné podoby obidvoch dokumentov musia byť komplementárne a mali by sa stať základom pre vypracovanie spoločnej pozície voči ruskému návrhu.
4. Podporiť uskutočnenie summitu OBSE v roku 2010, vrátane zaradenia do jeho programu rokovania o ruskom návrhu, za predpokladu, že predtým bude dosiahnutá jasná dohoda členských krajín NATO o EÚ voči ruskému návrhu. Summit môže prijať spoločnú deklaráciu, obsahom ktorej by mohla byť reforma existujúcich bezpečnostných organizácií a v prvom rade samotnej OBSE. Záujmom SR je, aby rokovania o ruskom návrhu sa diali na pôde OBSE a aby prispeli k jej reforme. Bez reformy OBSE, nemá zmysel, aby bol daný súhlas na vznik nezávislej

medzinárodnej platformy pre rokovania o ruskom návrhu. Takýto súhlas by znamenal začiatok konca OBSE.

5. Žiadať od ruskej strany, aby predstavila komplexný projekt návrhu ZEB, pretože o 5 alebo 9 všeobecných bodoch, ktoré sú vybraté z už existujúcich medzinárodných dokumentov, nemá zmysel ani len viesť poriadne a zmysluplné konzultácie. Úplný návrh ZEB umožní verifikovať, ktoré záväzky a obavy ruskej strany by mohli byť riešené na pôde OBSE, Rady Rusko-NATO alebo bezpečnostného dialógu s EÚ. Cieľom verifikácie by mala byť diskusia o reforme existujúcich inštitucionálnych platforiem pre rozvoj vzťahov s Ruskom v oblasti bezpečnosti, vrátane reformy OBSE a úpravy zmluvných vzťahov medzi NATO a EÚ s Ruskom tak, aby boli riešené odôvodnené ruské požiadavky.
6. V prípade, že sa nepodarí ruský návrh využiť ako spôsob na dosiahnutie reformy OBSE a zmluvných vzťahov medzi NATO/EÚ a Ruskom, zvážiť ako možný kompromis scenár rokovaní o ustanovení zmluvných vzťahov medzi 5 kľúčovými organizáciami v euroatlantickom priestore – NATO, EÚ, OBSE, SNŠ a OZKB. Rokovania medzinárodných organizácií na základe jasného rokovacieho mandátu od členských krajín eliminujú hrozbu individuálneho postupu členských krajín a štiepenie ich záujmov, ktoré by mohlo ohroziť integritu medzinárodných organizácií a ohroziť existujúci bezpečnostný systém v Európe. Samozrejme, výsledkom týchto rokovaní nemôže byť zabránenie slobodnému rozhodnutiu krajín o ich začlenení do ktorejkoľvek z vyššie uvedených organizácií, samozrejme, s výnimkou OBSE, v ktorej sú všetky krajiny v oblasti „od Vancouveru po Vladivostok“.
7. Slovenská diplomacia by mala využiť každú príležitosť, ktorá sa jej naskytá, aby do meniacej sa agendy medzinárodných vzťahov, ktorá sa týka vzťahov našich východných susedov, - v prvom rade Ruska a Ukrajiny, - s NATO a EÚ dostala agendu energetickej bezpečnosti. To isté platí i v prípade „korfského procesu“ pokiaľ povedie k reforme nástrojov a dohôd v rámci OBSE, ktoré by mohli prispieť k zvýšeniu bezpečnosti energetických dodávok z Ruska cez územie Ukrajiny do SR.

5 REFERENCIE

Arbatov, Alexei, *The Transformation of Russian Military Doctrine: Lessons Learned from Kosovo and Chechnya*. The Marshall Center Papers, No. 2, 2000.

Arbatov, Alexei, and Vladimir Dvorkin, *Beyond Nuclear Deterrence. Transforming the U.S. – Russian Equation*. Carnegie Endowment for International Peace, 2006.

Baranovsky, Vladimir, „Russia: a part of Europe or apart from Europe?“ *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs), vol. 76, no. 3, July 2000, s. 443-458.

Bugajski, Janusz, *Toward an Understanding of Russia. New European Perspectives*. New York: Council on Foreign Relations Press, 2002.

Cohen, Ariel, „How to Confront Russia’s Anti-American Foreign Policy“. Heritage Foundation. *Background*, no. 2048, June 27, 2007.

„Corfu Process launched to take European security dialogue forward, says OSCE Chairperson“. *OSCE Press release*, 28 June 2009.

Doktrina Informacionnoj Bezopasnosti Rossijskoj Federacii ot 9 sent’abria 2000 g. (dekrét prezidenta RF č. 1895).

Duleba, Alexander a Karel Hirman, *Rusko na konci Jel’cinovej éry. Zahraničná a vnútorná politika, rozširovanie NATO a záujmy Slovenska*. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1999.

„Elements of European Security Treaty (Developed Version). Contribution to the OSCE Annual Security Review Conference (Vienna, 23-24 June 2009)“. *Permanent Mission of the Russian Federation to the OSCE*.

Emerson, Michael, „The Struggle for a Civilised Wider European Order. Elements for a European Security Strategy“. *CEPS Working Document* No 307/October 2008.

Fernandes, Sandra Dias, „Time to reassess the European security architecture? The NATO-EU-Russia Security Triangle“. *EPIN Working Paper*, no. 22/March 2009.

„Finland considers organising OSCE summit next year. Meeting would mark 35th anniversary of Helsinki CSCE Summit“. *Helsingin Sanomat*, 3.6.2009.

Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation. Paris, 27 May 1997.

Forsberg, Tuomas, „The EU-Russia Security Partnership: Why the Opportunity was Missed“. *European Affairs Review*, 9/2004, s. 247-267.

Goldgeier, J.M., „NATO Expansion: The Anatomy of a Decision“. *The Washington Quarterly*, Winter 1998.

„Chel’sinki stali osnovanijem bezopasnosti v Jevrope“. Rozhovor Aleksandra Artemjeva s Javierom Solanom. *Gazeta.ru*, 7.8.2009.

Joint Statement by President George W. Bush and President Vladimir V. Putin on a New Relationship Between the United States and Russia. White House, Office of the Press Secretary, November 13, 2001.

„Kazakhstan’s Preparation for OSCE Chairmanship in 2010. Non-paper”. *Embassy of Kazakhstan in Washington, DC*, 2009.

Kefferpütz, Roderick, *EU-Russian Natural Gas Relations: Pipeline Politics, Mutual Dependency, and the Question of Diversification*, Heinrich Böll Foundation, 3/2009.

Kolešničenko, T. „Naša vnešňaja politika ne možet byt’ politikoj gosudarstva vtorogo sorta - Primakov po povodu otnošenijs s NATO“. *Rossijskaja gazeta*, 17.12.1996.

Koncepcija nacional’noj bezopasnosti Rossijskoj Federacii ot 10 janvaria 2000 g. (dekrét prezidenta RF č. 24).

Koncepcija Vnešnej Politiki Rossijskoj Federacii. Moskva: Ministerstvo Vnešnich Del Rossijskoj Federacii, 1993.

Koncepcija Vnešnej Politiki Rossijskoj Federacii ot 10 ijul’a 2000 g.

Lavrov, Sergej, „Containing Russia: Back to the Future?“, *Russia in Global Affairs*, no. 4, October – December 2007.

Liuhto, Kari, *The EU-Russia gas connection: Pipes, politics and problems*. Turku School of Economics, Pan-European Institute, 8/2009.

Lo, Bobo, *Vladimir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy*. Chatham House Papers, The Royal Institute of International Affairs, Blackwell Publishing, 2003.

Lo, Bobo, „Medvedev and the new European security architecture“. *Centre for European Reform Policy Brief*, July 2009.

Lukyanov, Fyodor, „From Bipolar to Multipolar“. *The Moscow Times*, 23.1.2008.

Madrid Declaration on Euro-Atlantic Security and Cooperation. Issued by the Heads of State and Government. Madrid, 8th July 1997.

Margelov, Mikhail, „Russia and the U.S.: Priorities Real and Artificial“. *International Affairs*, vol. 52, no. 1, 2006, s. 23-30.

“OSCE the forum to discuss future of European security, says French Foreign Minister”. *OSCE Press release*, 17 July 2008.

„Osnovnyje tezisj vystupelenija Ministra inostrannyh del Rossiji S.V. Lavrova na special’nom zasedaniji glav delegacij na 16-om zasedaniji SMID OBSJe, Chel’sinki, 4 dekabria 2008 goda: Rossijskaja iniciativa o Dogovore o jevropejskoj bezopasnosti“. *Ministerstvo Inostrannyh Del Rossijskoj Federacii. Oficial’nyj sajt: www.mid.ru*; archiv vystuplenij Ministra inostrannyh del Rossiji.

Otnošenijs Rossija-NATO: novoje kačestvo. Deklaracija glav gosudarstv i pravitel’stv Rossijskoj Federacii a gosudarstv-členov NATO. Zasedanije Soveta Rossija-NATO na urovne glav gosudarstv i pravitel’stv. Rim, 28 maja 2002 goda.

Peuch, Jean-Christophe, „Russian Proposal for New European Security Pact Encounters Skepticism“. *Eurasianet.org*, 3/04/09.

„Poslanije Federal'nomu Sobraniju Rossijskoj Federaciji“. Bol'šoj Kremľovskij Dvorec, 12 nojabria 2009. *Prezident Rossiji. Oficial'nyj sajt: www.kremlin.ru*; archiv vytuplenij.

„President Soares pays official visit to Kazakhstan“, www.oscepa.org, 11 November 2009.

Programma povyšeniya effektivnosti SBSJ. Dokument vypracovaný MZV RF pred hodnotiacou konferenciou KBSE (neskôr OBSE) v Budapešti, november - december 1994.

Retman, Andrew, „Russia invites Europe to join new energy charter“. *Euobserver.com*, 21.04.2009.

Rumer, Eugene and Angela Stent, „Russia and the West“. *Survival*, vol. 51, no. 2, April-May 2009, pp. 91-104.

Rutland, Peter, „Russia as an Energy Superpower“. *New Political Economy*, vol. 13, no. 2, June 2008.

„Security, our joint mission“. Joint article by Mr. Nicolas Sarkozy, President of the French Republic, and Mrs Angela Merkel, Chancellor of Germany. *Le Monde*, 4 February 2009; <http://www.ambafrance-uk.org/Security-our-joint-mission.html>

„Senate Speaker Advocates OSCE Summit in Astana Next Year“. *Astana Calling*, Issue no. 3, 13 October 2009 (bi-weekly online publication of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan: www.mfa.kz).

Sipress, Alan, „U.S., Russia Recast Their Relationship,“ *Washington Post*, 4.10.2001.

„Stenogramma vystuplenija i otvetov na voprosy Ministra inostrannyh del Rossiji S.V.Lavrova na press-konferenciji, posvjaščennoj vnešnepolitičeskim itogam 2007 goda“. Press-centr MID Rossiji, 23 janvaria 2008 goda.

Study on NATO Enlargement. NATO: Brussels, 1995.

The Alliance's Strategic Concept approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C. on 23rd and 24th April 1999.

V Vašingtone prošli meroprijatija po slučajju 50-letija NATO. Zajavlenije oficial'nogo predstaviteľa MID Rossiji ot 27.04.1999 g.

Valasek, Tomas, „NATO, Russia and European security“. *Centre for European Reform Working Paper*, November 2009.

Van Herpen, Marcel H., „Medvedev's Proposal on a Pan-European Security Pact. Its Six Hidden Objectives And How the West Should Respond“. *Cicero Working Paper WP 08-03*, October 2008.

Vojennaja doktrina Rossijskoj Federaciji ot 21 apreľa 2000 g. (dekrét prezidenta RF č. 706).

Voronkov, V.I., „Novaja architektura jevropejskoj bezopasnosti – puť vperiod“. *Meždunarodnaja žizň* 6/2009.

Voronkov, Vladimír, „The European Security Treaty After Corfu“. *PIR-Centr – Centr političeskich issledovanij Rossiji*, 13.07.2009; <http://pircenter.org/data/publications/siengl1-10/09-07-13%20Voronkov%20article.pdf>.

„Vystuplenije i diskussija na Mjunchenskoj konferenciji po voprosam politiki bezopasnosti“. Mjunchen, 10 fevraļa 2007 goda. *Prezident Rossiji. Oficial'nyj sajt*: www.kremlin.ru, archiv vystuplenij.

„Vystuplenije na Konferenciji po voprosam mirovoj politiki“. Evian, 8 okt'abria 2008. *Prezident Rossiji. Oficial'nyj sajt*: www.kremlin.ru, archiv vystuplenij.

„Vystuplenije na vstreče s predstaviteľami političeskich, parlamentskich i obščestvennyh krugov Germaniji“, Berlin, 5 ijuņa 2008 goda. *Prezident Rossiji. Oficial'nyj sajt*: www.kremlin.ru, archiv vystuplenij.

„Vystuplenije v Universitete Čel'sinki i otvety na voprosy auditoriji“, Čel'sinki, 20 apreļa 2009 goda. *Prezident Rossiji. Oficial'nyj sajt*: www.kremlin.ru, archiv vystuplenij.

Zjavlenije Prezidenta Rossijskoj Federaciji V.V. Putina. Administracija Prezidenta Rossijskoj Federaciji, Moskva 24 sent'abria 2001 g. (<http://president.kremlin.ru/events/311.html>).